

TÜRKİYE'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI

DR. MUHAMMET BAHADIR

Dr. Mustafa YAKAR'a Teşekkür Ederim.

VERİLER EĞİTİM AMACI İLE KULLANILMIŞTIR. TİCARİ
AMAC YOKTUR. EMEĞİ GEÇENLERE TEŞEKKÜR
EDERİM.

II. TÜRKİYE'NİN YERLEŞME COĞRAFYASI

A. TÜRKİYE'DE YERLEŞMENİN TARİHÇESİ

B. TÜRKİYE'DE YERLEŞME ŞEKİLLERİ

1. KIRSAL YERLEŞMELER

2. ŞEHİRSEL(KENTSEL) YERLEŞMELER

C. TÜRKİYE'DE MESKEN TİPLERİ

İnsanlar neden yerleşmeye ihtiyaç duyarlar?

- ✓ İnsanın varlığını sürdürebilmesi için su, yiyecek, giyecek ve dinlenme/korunma gereksinimlerinin karşılanması bir zorunluluktur. Hava olayları, yırtıcı hayvanlar veya diğer insanların saldırılarına karşı can ve mal güvenliğini sağlamak, doğal veya yapay kapalı bir mekanda yiyeceklerini yeme, uyuma arzu ve içgüdü, insan için büyük önem arz etmektedir.
- ✓ Bunun yanında, diğer temel gereksinimlerinin peşinden sürekli koşmak yerine, bunların bir arada kolaylıkla bulunabileceği yerlerde, sabit bir hayat sürme isteği, insan ve onun oluşturdukları toplulukların uzun bir süreç sonucunda ulaştıkları dönüm noktalarından biridir.

✓ Su kaynaklarının yakınında; toplamak, avlamak, ama sonraları toprağı işlemek, hayvanları evcilleştirmek suretiyle, yiyecek ve giyecek temin ederek, çevreden gelebilecek çok çeşitli zararlardan korunma, insan fizyolojisinin bir gereğı olarak uyuma, ilerleyen zamanlarda tüketim fazlası maddeleri depolama şeklinde gelişen bir işleyişle, insanoğlu evini yapmış ve yerleşik düzene de adımını atmıştır.

✓ Barınılan, ama gittikçe işlevleri artan bu gibi mekanlar yan yana gelerek çoğaldıkça, bir yerleşme çekirdeğı ortaya çıkmıştır.

Yerleşmeyi etkileyen faktörler nelerdir?

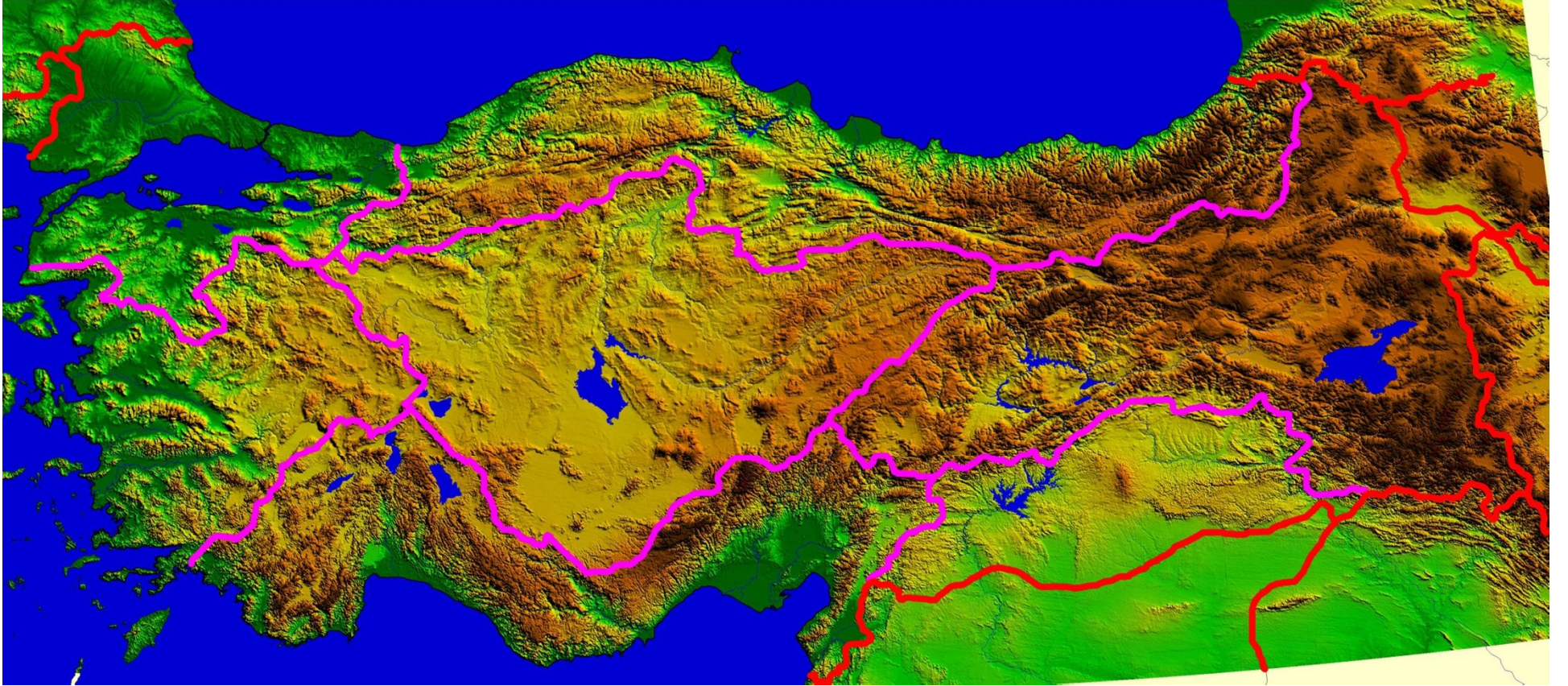
Fiziki Faktörler

- Denizler ve Okyanuslar
- Kutuplar
- Çöller (sıcak ve soğuk çöller)
- Orman Sahaları (Tropikal kuşak)
- Dağların yüksek kesimleri
- Toprak özellikleri (bataklık, tuzlu topraklar ve kayalıklar)

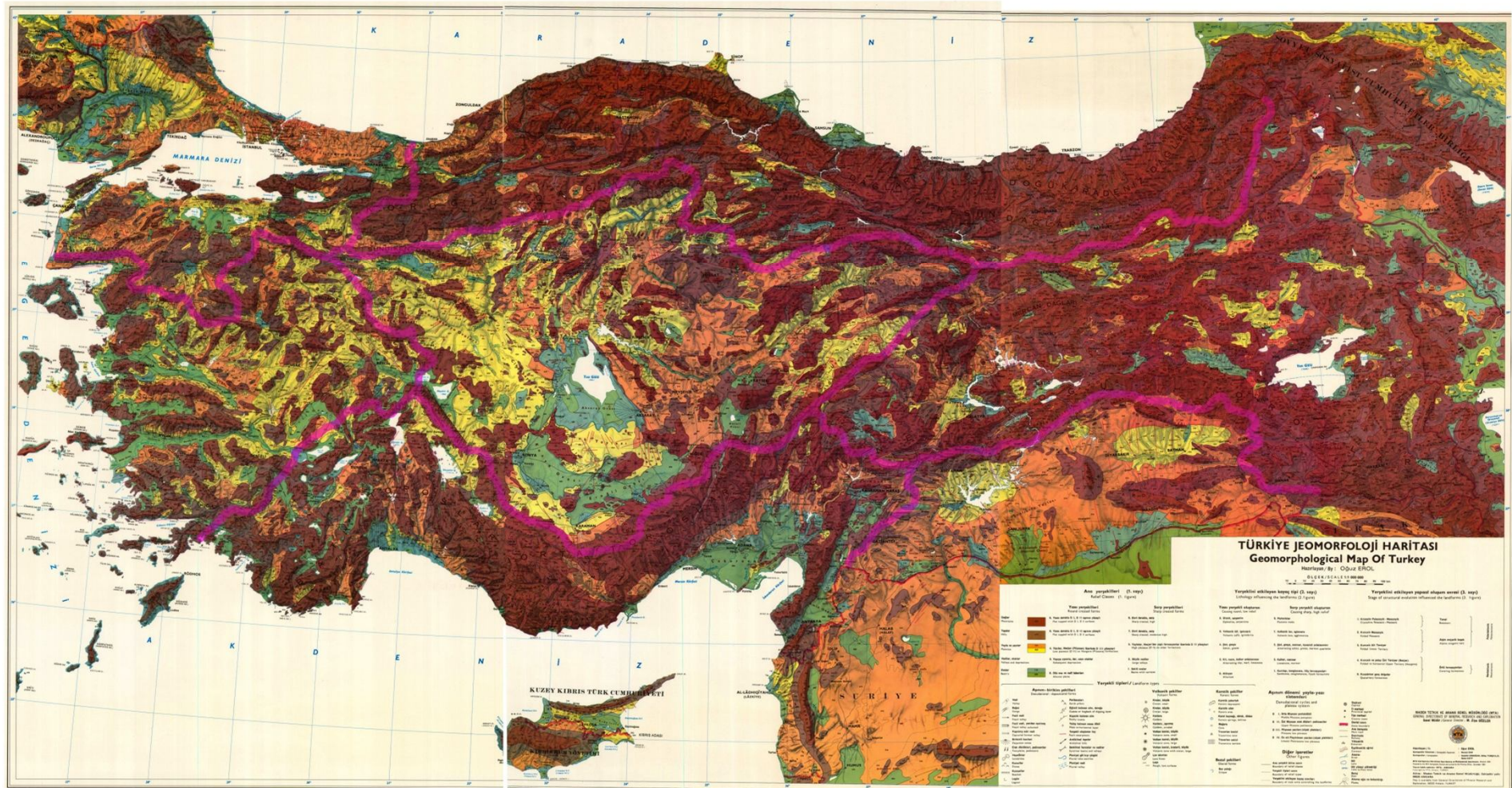
Beşeri Faktörler

➤ Tarım	➤ Turizm
➤ Madencilik	➤ Sanayi
➤ Ticaret	➤ Ulaşım

TÜRKİYE’NİN FİZİKİ HARİTASI

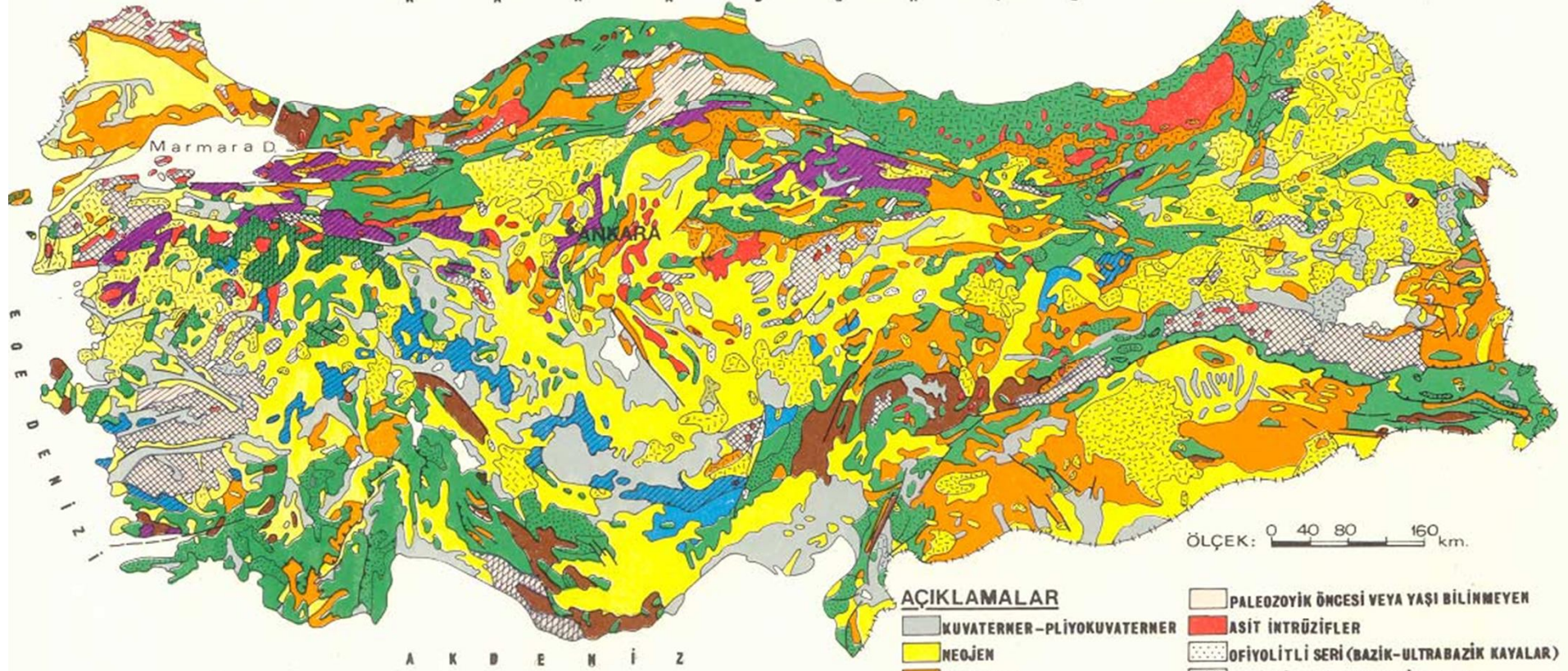

JEOMORFOLOJİ HARİTASI-EROL'A GÖRE

TÜRKİYE JEOLojİ HARİTASI

K A R A D E N İ Z

ÖLÇEK: 0 40 80 160 km.

AÇIKLAMALAR

- KUVATERNER-PLİYOKUVATERNER
- NEOJEN
- PALEOJEN
- MESOZOYİK
- ALT TRIYAS-ÜST PALEOZOYİK
- MESOZOYİK-ÜST PALEOZOYİK
- PALEOZOYİK

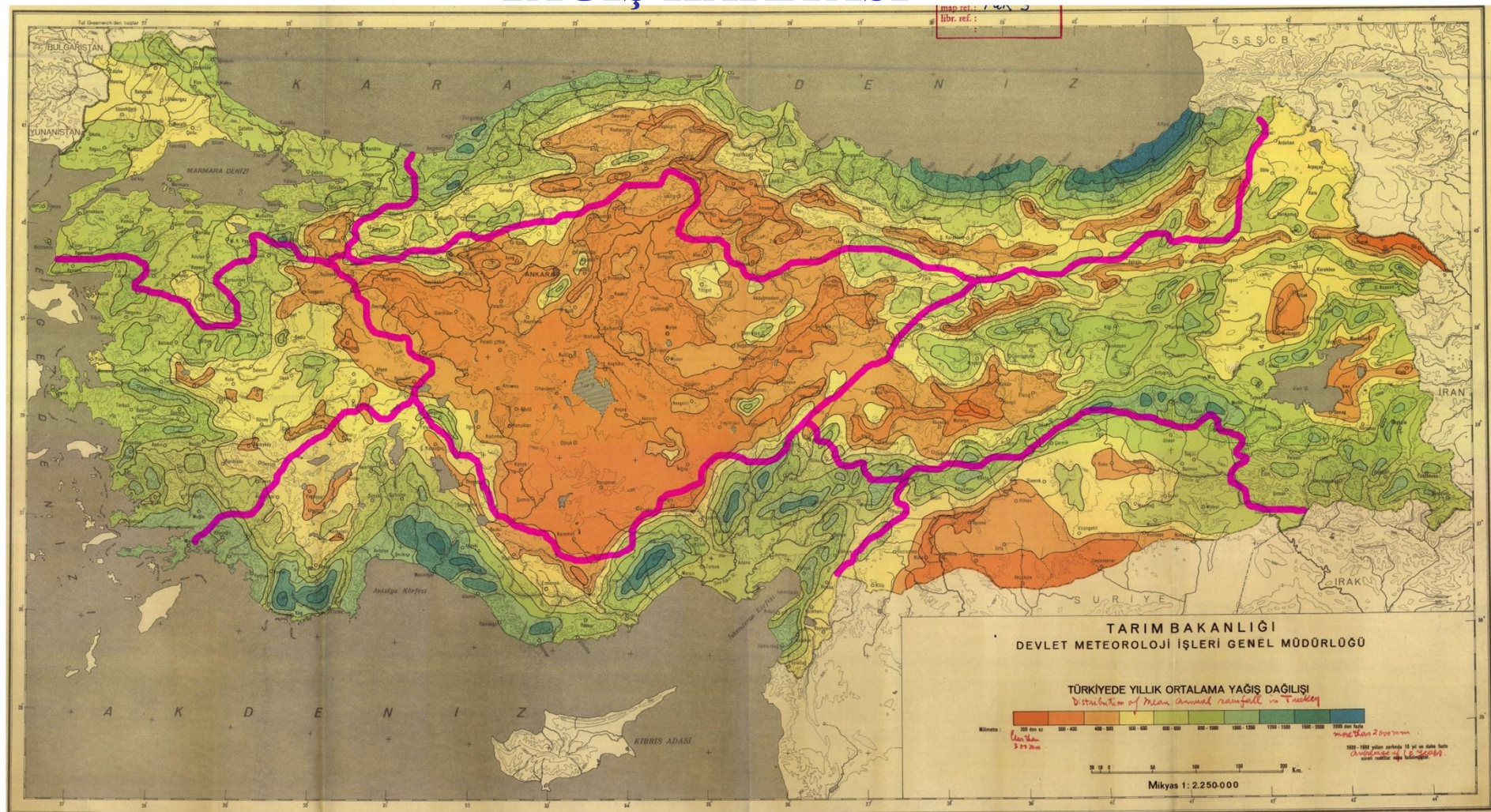
- PALEOZOYİK ÖNCESİ VEYA YAŞI BİLİNMEYEN
- ASİT İNTRÜZİFLER
- OFİYOLİTLİ SERİ (BAZİK-ULTRABAZİK KAYALAR)
- VOLKANİK-VOLKANO SEDİMANTER F.
- YEŞİL ŞİST ve/veya GLOKOFANİTİK YEŞİL Ş. F.
- MAVİ ŞİST FASİYESİ
- AMFİBOLİT FASİYESİ
- FAY-BİNDİRME

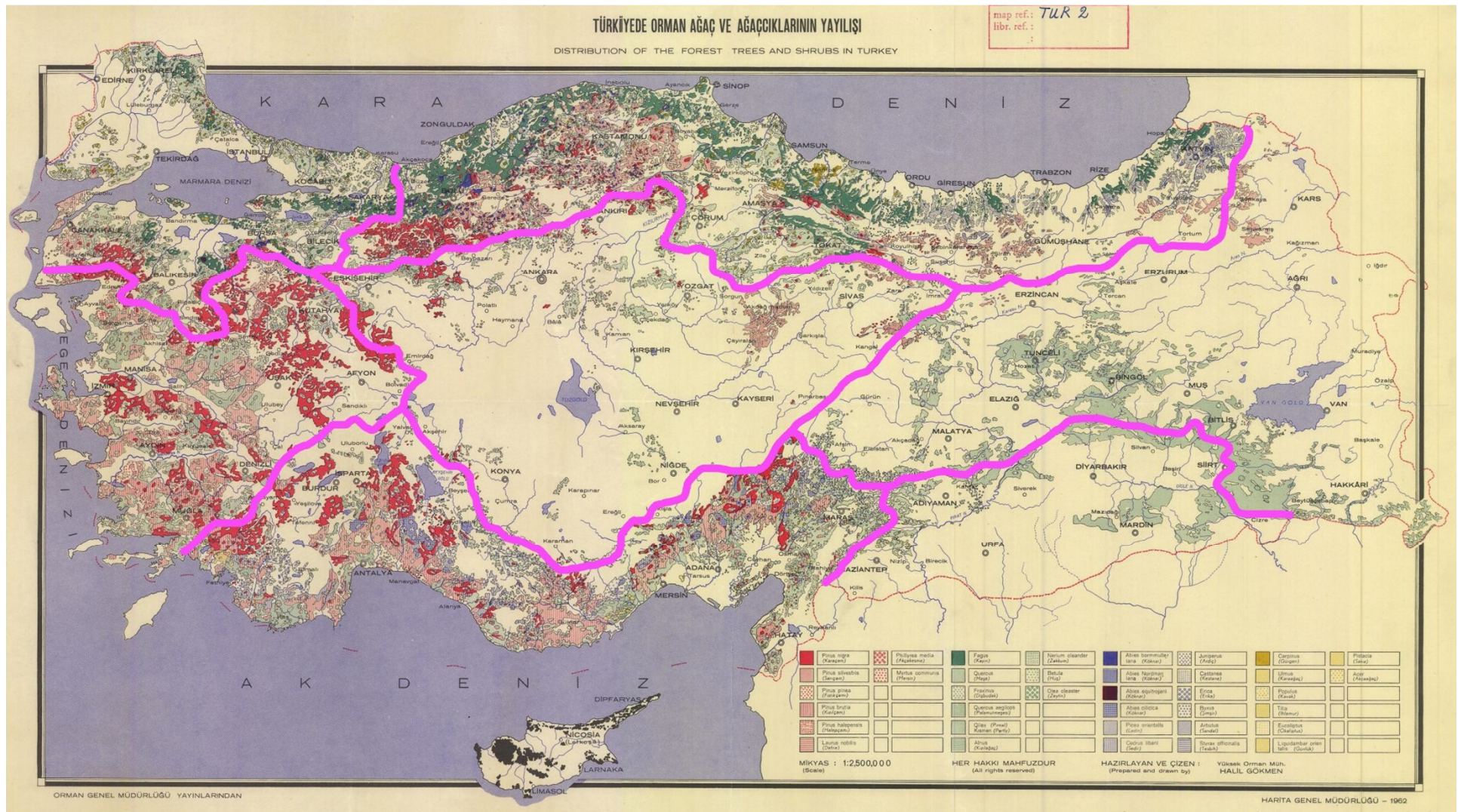
T.M.M.O.B.

JEOLojİ MÜHENDİSLERİ ODASI

YAĞIŞ HARİTASI

ORMAN VARLIĞI HARİTASI

TÜRKİYE'DE YERLEŞMENİN TARİHÇESİ

- Türkiye' de yerleşmenin geçmişine kısaca bakılacak olunursa, ülkemiz topraklarının ilk sakinlerinin Paleolitik'te (*Eski Taş Devri*), mağaralarda yaşadığı belirlenir.
- Mağara oluşumu ve gelişimine elverişli, kalker yapılı Toros dağlık kütlesi ve Nur Dağları, Paleolitik dönemi insanının tercih ettiği alanlar olmuşlardır. Antalya-Karain, Beldibi, Belbaşı, Öküzini, Alanya-Kadınini, Samandağı (*Hatay*) yakınlarındaki mağaralar bu konuda örnek olarak gösterilebilirler.
- Sözü edilen alanların barınmaya uygun mağaralara sahip olmasının yanında, sık ormanlarla kaplı ve buna bağlı olarak avcılığa imkan tanıyan yerler oluşu, insanların buraları hayat ortamı yapmalarında etkili olmuştur. Bu devre insanında doğal mekanlarda barınma/saklanma ve avcılık/toplayıcılıkla varlığını devam ettirme eylemi çok açıktır.

➤ M.Ö.7000 yıllarında başlamak suretiyle, **Neolitik** (*YeniTaş Devri*) devrede durum biraz değişmiş, bir önceki dönemin doğada var olanı toplayıp/avlama ekonomisinden, tarım ve hayvancılığa, aynı zamanda da yerleşik hayata geçiş, yaşanmaya başlamıştır.

➤ Çumra (*Konya*) yakınlarındaki **Çatalhöyük** ve Burdur'un 35km. güneybatısındaki **Hacılar**'da yapılan kazılardan anlaşıldığı üzere, insan eliyle yapılmış meskenlerden oluşan ilk yerleşmeler bu dönemin eseridir.

➤ Bu tip yerleşmelerin Toroslara komşu alanlarda belirmesi, Paleolitik insanın mağaralardan, bu yeni ve yakın mekanlara geçtiği fikrini kuvvetlendirmektedir.

Çatalhöyük

Çatalhöyük

➤ Neolitik dönemin ardından gelen Kalkolitik çağda (MÖ.4750-3000 yılları arası), daha önce önemini kısmen devam ettiren avcılık, büyük ölçüde değer kaybetmiş, bakırdan yapılan aletler, taştan yapılanların yerine geçmeye başlamıştır.

➤ Sayıları bilinmemekle beraber, genelde yerleşme sahalarının sınırları genişlemiş ve yerleşmeler gelişmiştir. Neolitik yerleşmelere ek olarak, Mersin'in KB'sındaki **Yümüktepe**, İstanbul **Fikirtepe**, Samsun **İkiztepe**, Amik Ovası ve Göller Yöresi'nde bu dönemi simgeleyen yerleşme kalıntıları tesbit edilmiştir.

➤ Aynı veya farklı ortamlarda yaşayan insanların ihtiyaç fazlası malların değiş tokuşu, bu malların bir yerden başka bir yere ulaştırılması, el değiştirmelerin belirli zaman ve mekanlarda yapılması, yerleşmede zorunluluklarının dışına taşınmasına yol amıştır.

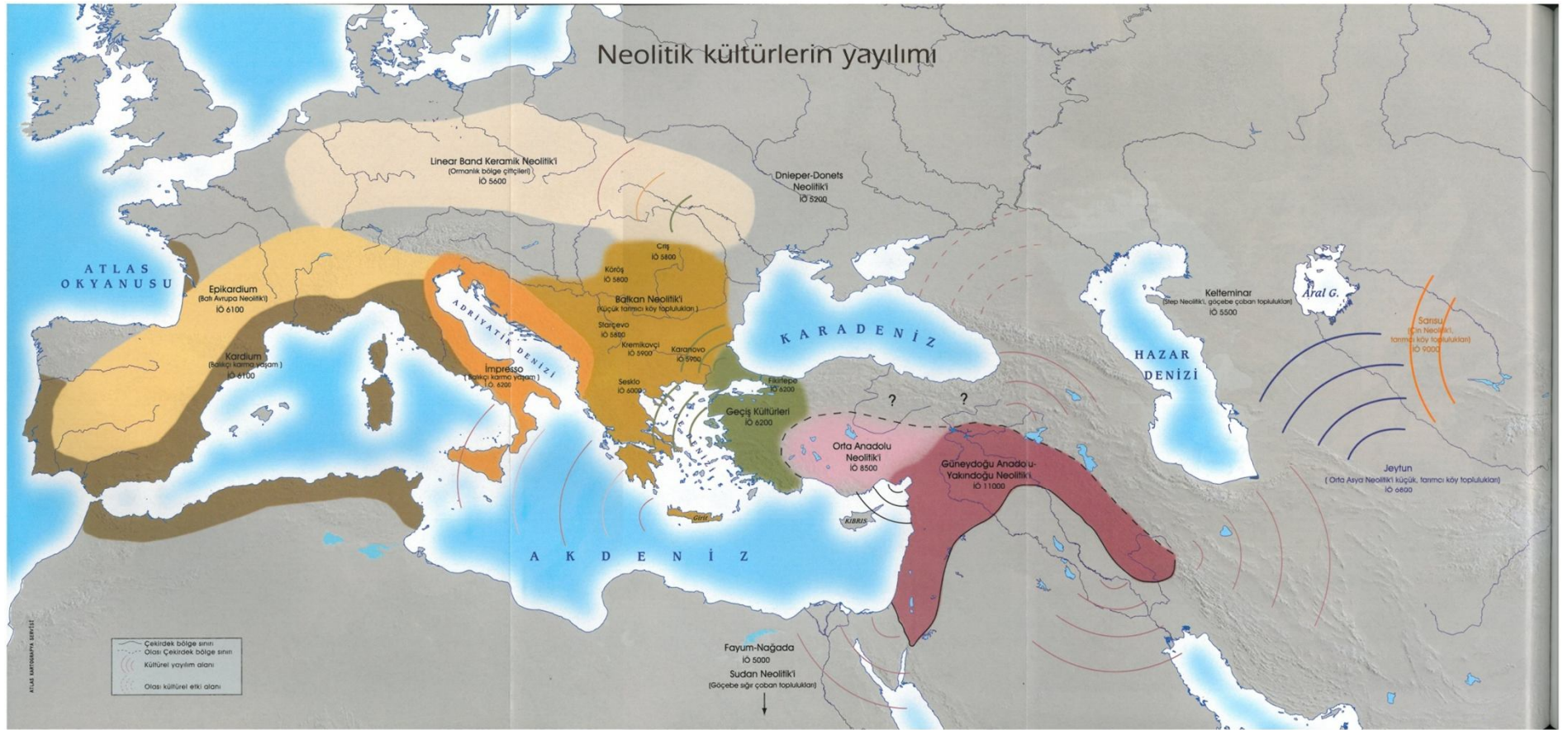
➤ Türkiye'de kalay madeninin olmamasına rağmen, bakır ile kalayın karıştırılarak elde edilen tunçtan eşyaların arkeolojik kalıntılar arasında ele geçirilmesi, Eski Tunç ağında (*M. Ö. 3000-2000 yılları arası*) ticaretin gelişmeye başladığı ve uzak mesafelere uzandığını göstermektedir. Bu dönemin izlerini **Beycesultan** (*Çivril yakınlarında*), **Gözlükule** (*Tarsus 'ta*), **Alişar** (*Sorgun ilçesinde*), **Alacahyk** (*Alaca ilçesinde*) ve **Trova'da** (*Çanakkale güneyinde*) görmek olasıdır.

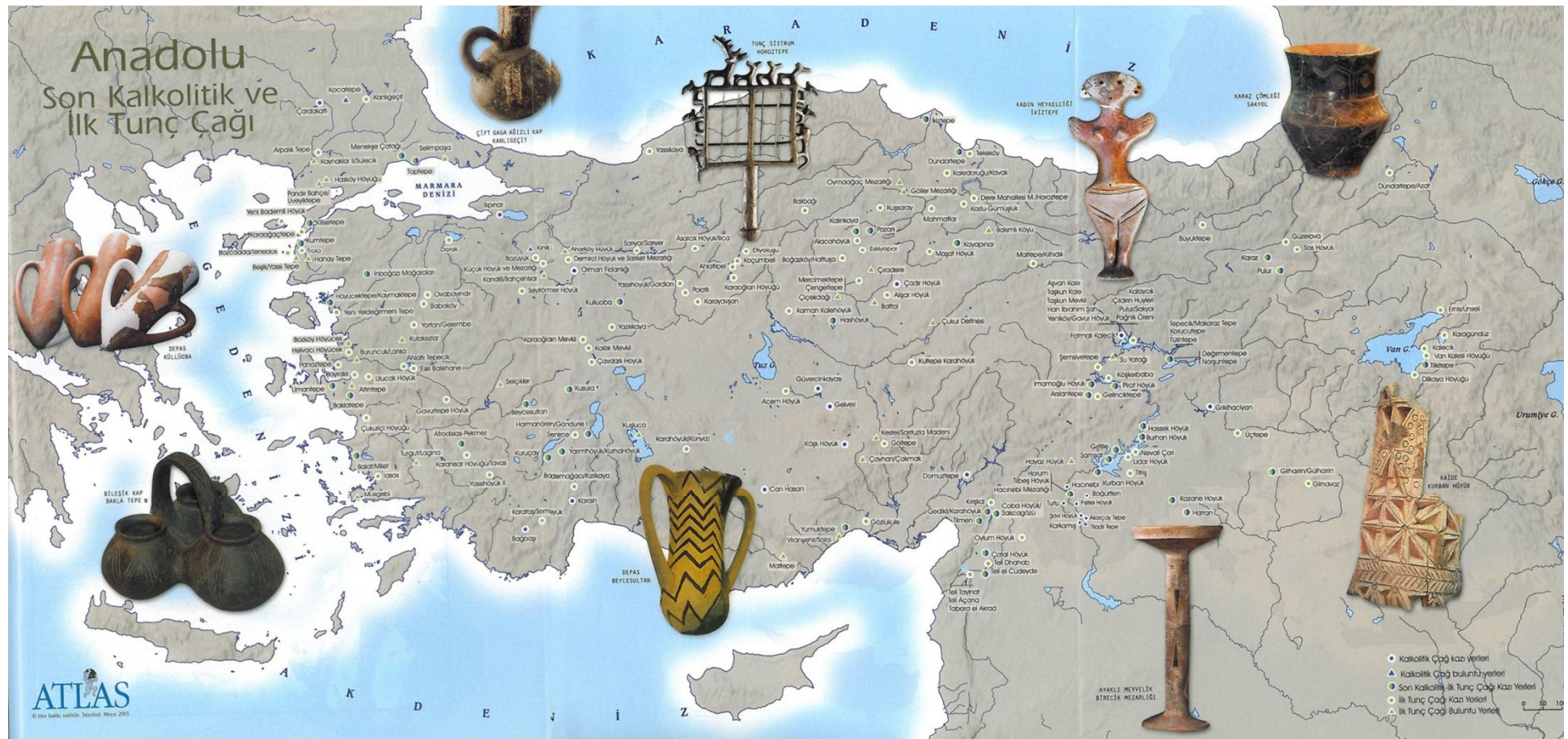
Anadolu'da Paleolitik ve Mezolitik Çağ

Paleolitik Çağ boyunca dünya iklimindeki salınımlara bağlı olarak Ana bugüne göre daha sıcak, soğuk, kurak ve yağışlı dönemler yaşandı. O seviyelerindeki değişime bağlı olarak kıyı topografyası da değişti.

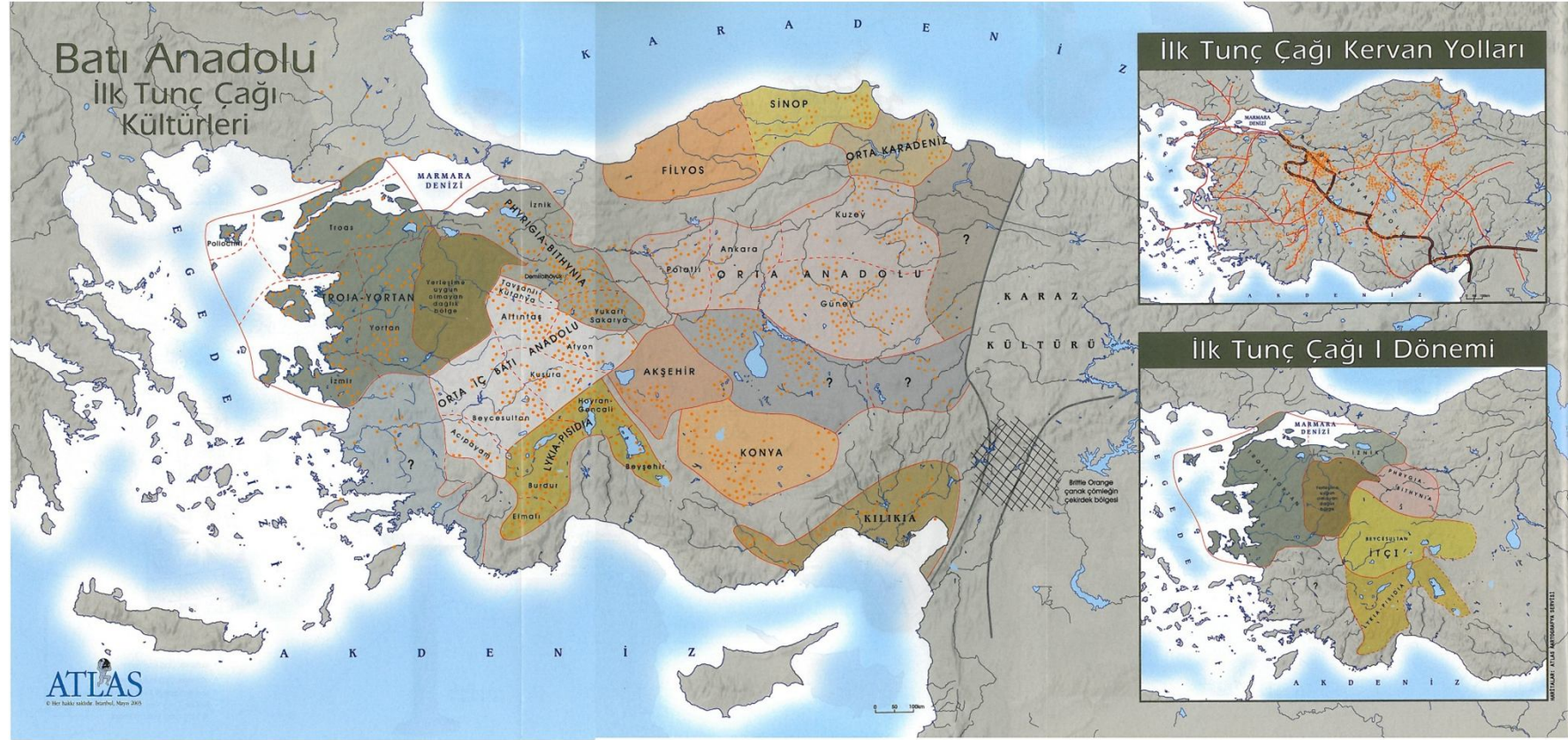

NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞMELERİ

TUNÇ ÇAĞI YERLEŞMELERİ

➤ M.Ö.III.bin yılın son yüzyıllarında, Anadolu ile Mezopotamya arasında yoğun bir şekilde cereyan eden alış veriş faaliyeti, M.Ö.II.bin yıllarda, Hitit devletinin kuruluşundan biraz önce had safhaya ulaşmıştır. Daha önceleri Akatların başlattığı, sonra da Asurluların geliştirdiği ticaret, Anadolu ve Mezopotamya'da üretilen malların farklılığı nedeniyle önem kazanmıştı. Ayrıca Mezopotamya'nın çöller ve denizlerle kuşatılmış olması, bu bölge halkını kuzeye yani, Anadolu 'ya yöneltmiştir.

➤ Zamanla gelişen ve hacmi artan **ticari organizasyonların** birtakım kurallarla yapılması, ticaretin aksamaması için yolların ve yerleşmelerin güvenliği gibi konularda uğraşacak kimselerin belirmesiyle, **yönetici ve ona bağlı güvenlikçilerin doğması**, yerleşmelerden bazılarına yeni fonksiyonlar yüklemiştir. Yönetim gücüyle birlikte **din örgütü** de bu yerleşmelerin ayrılmaz bir parçası haline almıştır. Böylece yerleşik hile geçmiş, tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların yaşadığı yerler dışında, **temeli ticarete dayanan ve dinsel güçlerle desteklenen tüccar, ruhban, yönetici ve asker sınıflarının yer aldığı, toprakla doğrudan ilgileri azalmış insanların bir araya geldiği, geçmişin şehirleri** ortaya çıkmıştır.

➤ Anadolu'daki Hititlerin Mezopotamya'daki Asurlularla ticareti, Eski Tunç devrinde doğmaya başlayan şehirlerin gelişmesine neden olmuş, bunun doğal bir sonucu olarak her şehirde ticareti ve dinsel örgütleri düzenleme ve denetlemeyi beraberinde getirmiştir. Böylece, Hititlerle yasalı, örgütlü devlet kavramına ulaşılmıştır. **Hattuşas (Çorum-Boğazkale)**, Kayseri civarındaki **Kaneş (Kültepe)** şehirleri bu dönemin önemli yerleşme merkezleri olmuşlardır.

➤ Aynı dönemde, Doğu Anadolu'da yaşayan Urartular, hayvansal ürünleri, tarla tarımı ve ormanlarıyla varlıklı bir ülkede bulunuyorlardı. Kavimler arası mücadele, istila ve yağmacılığın yaygın olması, arazi koşullarının engebeliliği gibi nedenlerle Urartuların **kale-şehir tipindeki yerleşmelere** ağırlık verdikleri gözleniyordu.

➤ Türkiye toprakları üzerinde medeniyet in bir simgesi olarak **Hitit** devleti, Orta Anadolu'da yer alırken, onların yaşadığı yerlerin batısında kalan sahada, yerli gruplardan oluşan, daha ilkel insanlar yaşıyordu. M.Ö.1300 yıllarında İçbatı Anadolu eşiği ile Orta Anadolu'nun batı kesimlerinde **Frig** devleti kurulmuştu. Mezopotamya ile Marmara ve Ege kıyıları arasındaki ticaret yollarından çok faydalanan **Frigleri**, M.Ö.VII. yüzyıl sonrasında Ege çöküntü ovalarının tarımsal gücünden faydalanmak suretiyle gelişen **Lidya** krallığı izlemiştir. Ege kıyılarına yerleşerek İzmir, Efes, Milet, Foça, Knidos, Bodrum gibi şehirleri kurarak bir sistem oluşturan **İyonlar**, denizci bir kavim olduklarından, Akdeniz'deki deniz ticaretini, fakat aynı zamanda da Anadolu'nun içlerinden gelen kervan ticaretini elde tutarak liman özellikli yerleşmelerin kök salmasına neden olmuşlardır. İyon koloni yerleşmeleri daha sonra kuzeye kayarak Marmara Denizi ve Karadeniz'in kıyılarına taşmıştır. Bu sayede, Gelibolu, Lapseki, Mudanya, Gemlik, Marmara Ereğlisi, Tekirdağ, Sinop, Samsun, Giresun ve Trabzon gibi koloni merkezleri ortaya çıkmıştır.

➤ Anadolu rölyefinin kısa mesafelerde birbirinden farklı özellikler gösteren ünitelerden oluşması ve her bir ünitenin bağımsız bir hayat ortamına sahip bulunması, şehirlerin hızla çoğalmasına imkan tanımıştır. Bir ünite içerisinde yer alan köylerin her türlü faaliyetlerini düzenlemek ve ihtiyaçlarını karşılamak, o dönemin şehirlerinin başlıca görevi olmuştur.

➤ Roma döneminin ardından Ortaçağ'ın uzunca bir bölümünü Bizans egemenliğinde geçiren Anadolu, ticaret yollarının burada düğümlenmesi nedeniyle kazançlı çıkmış, ticaret şehirleri biraz daha gelişmiştir.

➤ Anadolu'ya 1071 Malazgirt savaşından önce başlayan, ancak zaferle hızlanan Türk boylarının göçüyle, Hristiyan kır nüfusu yerlerinden edilmemiş, seyrek yerleşme dokusu arasındaki boşluklara Türk köyleri kurulmuştur. Devletin kuzey, güney ve batı sınırlarını koruma görevi verilen, hayvancılıkla uğraşan konargöçer boylar, hayat tarzları gereği, büyük ölçüde yarı-yerleşik bir düzeni seçmişler, alt ve üst zonlar (*kışlaklar ile yaylaklar*) arasında yer değiştirmişlerdir.

➤ Getirilen yeni toprak sistemiyle kırları düzene sokan Selçuklular, Anadolu'ya girdiklerinde harap ve eski önemlerini kaybetmiş halde buldukları şehirleri imar ederek, onlara damgalarını vurmuşlar (*Sebasteia-Sivas, Caesaria-Kayseri, İkonium-Konya, Melitene-Malatya, Herakleia-Ereğli*), yeniden bazı şehirler kurmuşlardır (*Aksaray, Akşehir, Kırşehir, Seydişehir, Alanya gibi*).

➤ Bilecik-Söğüt civarına yerleştiklerinde, sürülerin peşinden koşan bir aşiret havası veren Osmanlılar, kısa sürede yaşama alanlarını genişleterek yerleşik hale geçmişlerdir. Marmara Bölgesi'nin zapt edilen verimli ovalarındaki boş sahalara boylar halinde yeni yerleşim merkezleri kurulmuştur. Bunun yanı sıra, genişleme politikası gereği, sıçrama tahtası olarak kullanılan yerlere ya da eskiden beri kasaba/şehir özelliği gösteren merkezlere cami, han, hamam, tesisler yapmak suretiyle buraları şenlendirmişlerdir. Ayrıca hakimiyet altına alınan yerlerin savunulması ve korunması için kaleler onarılmış, yeni denetim noktaları oluşturulmuştur.

➤ XVI. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın sonuna kadar Anadolu'nun **kır yaşantısı büyük çalkantılar** içinde geçmiştir. Önceleri dirlik sisteminin bir gereği olarak devletin mülkü olan topraklar üzerinde kiracı durumundaki köylü, düzenin bozulmasıyla zamanla devlet adına vergi ve asker toplayan kişilerin ırgatı olmuş, bu kişilerin baskısı, köylüyü toprağını terk ederek dağlık sahalara çekilmeye, kasaba ve şehirlere yığılmaya zorlamıştır. Bunun bir sonucu olarak kalabalık eski köyler viran hale gelmeye başlamış, yollardan uzak 3-5 hanelik küçük yerleşmeler belirmiştir.

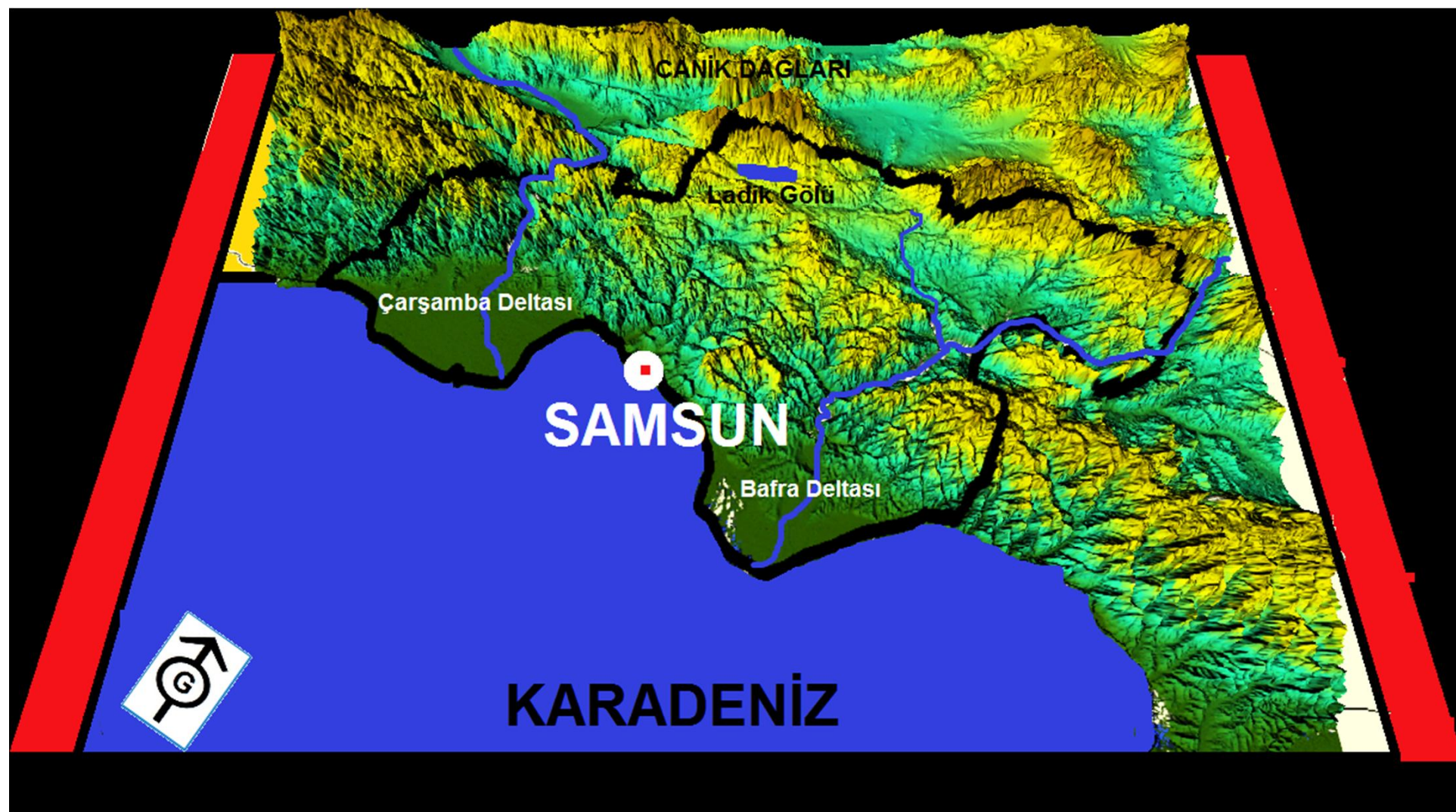
➤ Dağlık, ıssız sahalara çekilerek konar-göçer bir hayat sürmeye başlayan bir kısım Anadolu köylüsü, XVIII. yüzyılda yeniden yerleştirilmeye çalışılmış, daha sonra **Kafkas, Balkan ve Kırım diyarlarından gelen göçmenler**, yerli köyler yanında **göçmen (muhacir)** köylerinin ortaya çıkışına neden olmuşlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun en zor dönemlerine karşılık gelen bu devirde, yaşanan olaylar, dengelerin kurulmasını Kurtuluş Savaşı sonrasına ertelemiştir.

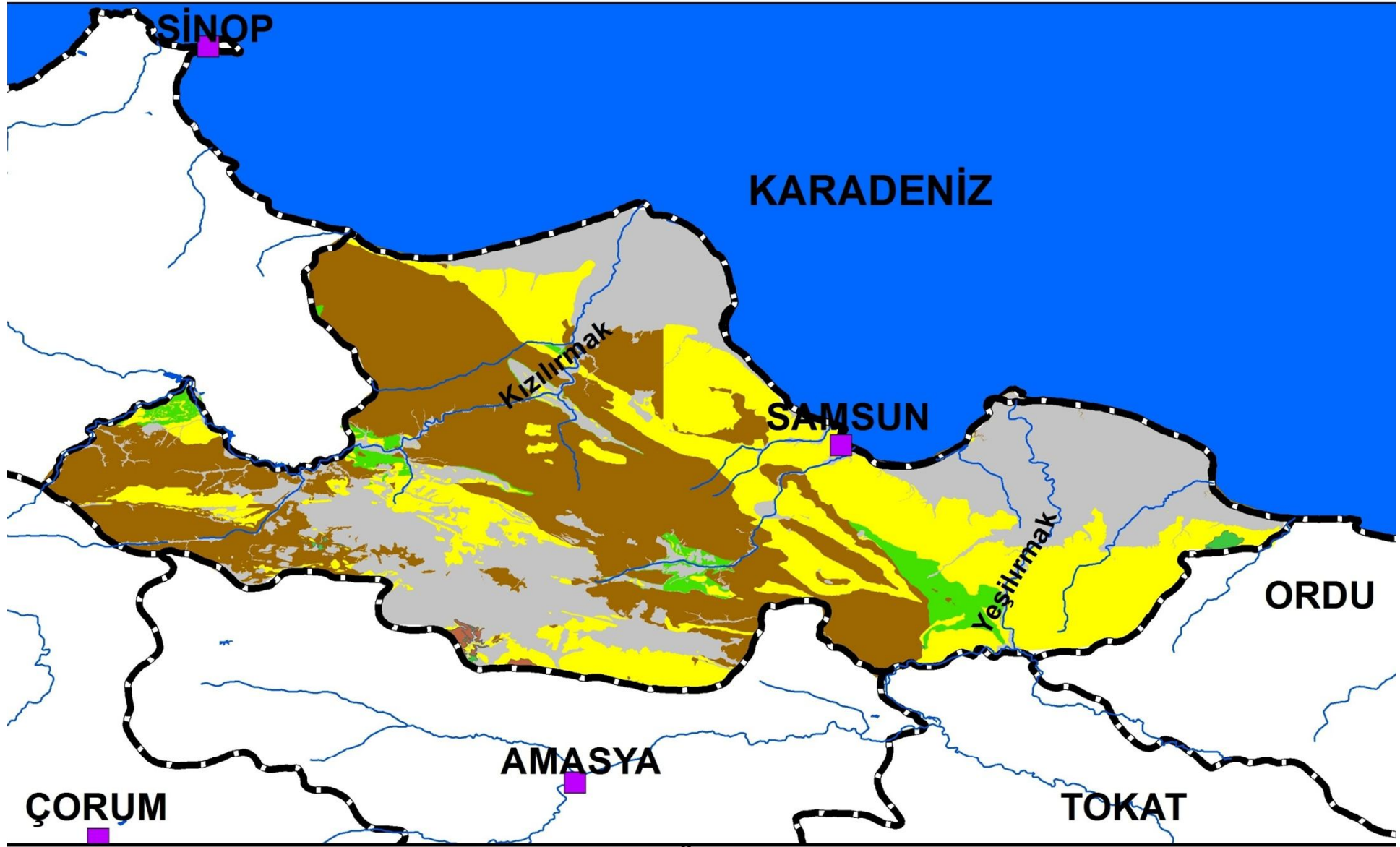
➤ Osmanlılar zamanında kasaba ve şehirler, o yerleşmenin en önemli camii, bu cami etrafındaki dükkanlar, imaretler, medreseler, çevresinde gelişecek biçimde Türk damgası yemişlerdir. Uzun süre huzur ve sükunun sağlanmış olmasıyla Roma ve Bizans devirlerinde kale surları arasına sıkışmış şehirler surların dışına taşarak büyümüşlerdir. Bu sayede, Bursa, Edirne, İstanbul, Amasya, Manisa, Konya, Sivas, Erzurum gibi köklü şehirler daha da gelişmişler, bunun yanı sıra Yozgat, Nevşehir, Adapazarı, Ordu, Mersin, Zonguldak, Osmaniye, Ceyhan, Reyhanlı, İslahiye gibi şehirler de bu devirde doğmuşlardır.

➤ Ölüm kalım mücadelesinin ardından Türkiye, cumhuriyet devrine ulaşmıştır ki, halen ülkemizdeki yerleşmelerin önemlice bir bölümü yukarıda özetlediğimiz uzun bir mazinin eseri olarak, kimisi aynı yerde asırlarca varlığını korumak suretiyle günümüze gelmiş, kimisi ise daha yakın zamanlarda ortaya çıkmışlardır.

➤ Çağlar boyunca insan ile birlikte, onun yaşadığı yerler de gelişmiş, tek ev ile başlayan, milyonlarca insanın bir arada oturduğu büyük şehirlere kadar uzanan geniş bir yelpaze içinde, farklı tarihsel geçmişe, büyüklük, görünüm ve fonksiyonlara sahip yerleşme tipleri doğmuştur. Bu tipler, içinde bulundukları doğal ortamdan etkilendikleri gibi, bizzat bu yerleşmeleri kuran veya orada yaşayan insan topluluklarının kültürel birikimlerinin izlerini de taşımaktadırlar.

➤ Dünya üzerindeki sabit yeri ve asırlar boyunca pek çok değişiklikleri yaşamış konumunun yanı sıra Türkiye, bu topraklarda hiç değilse 9000 yıldan beri yerleşik halde zamanını geçirmiş, kavim ve milletlerin davranış ve yaşayışlarında etkili olmuş, doğal şartları çeşitli bir ülkedir. Bu çeşitlilik dikkate değer şekilde yerleşme olayına da yansımış ve Türkiye, belki de dünyanın en zengin mesken ve yerleşme tipleri koleksiyonuna sahip ülkelerinden birisi durumuna gelmiştir.

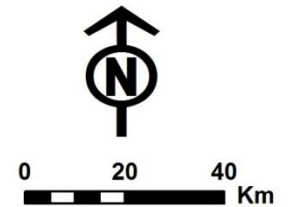
Semboller

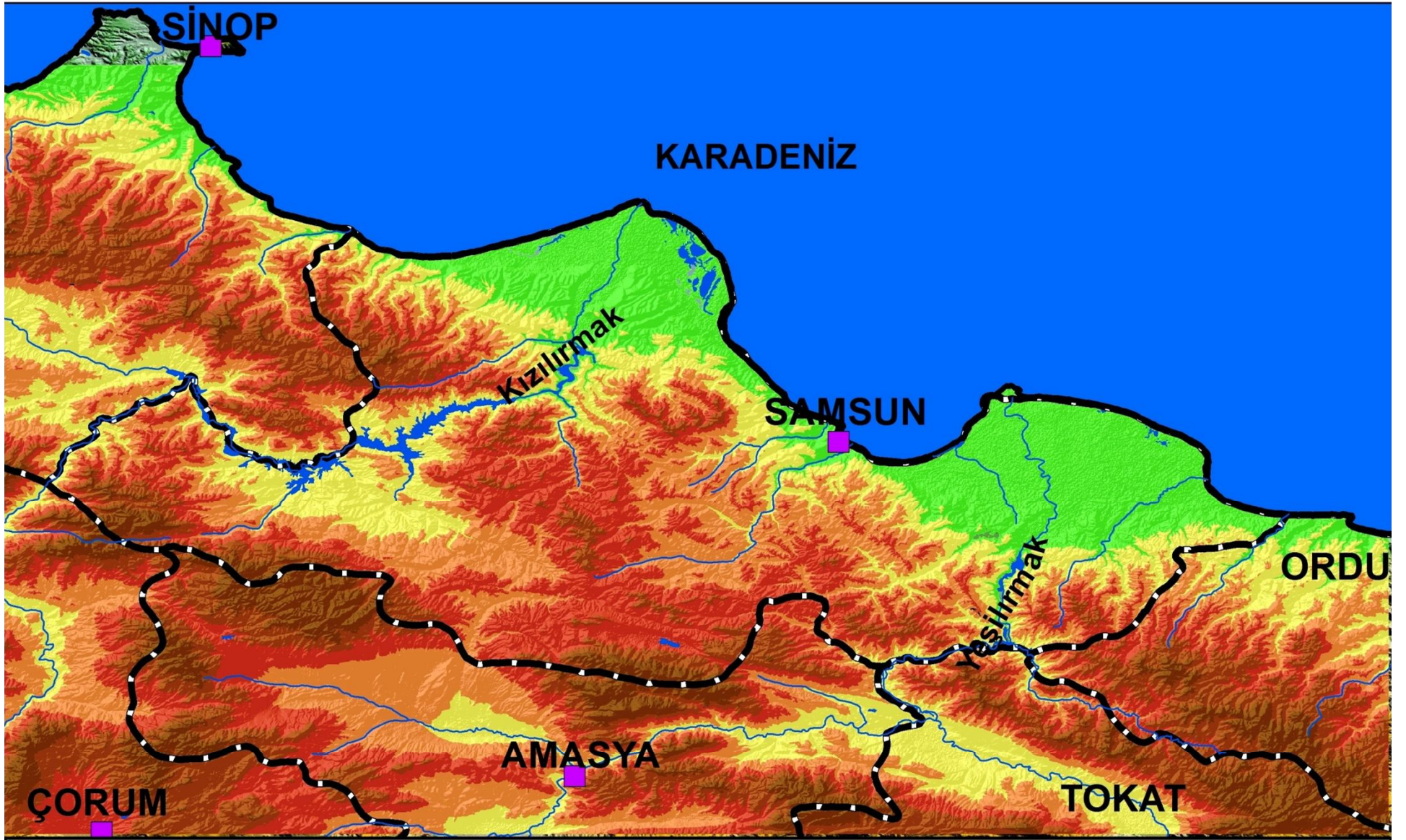
- İl Merkezi
- Akarsu

- İl Sınırı
- Göl ve Baraj
- Deniz

Litolojik Özellikler

- Kuvaterner - Alüvyon
- Tersiyer - Fliş ve Volkanikler
- Kretase - Fliş
- Paleozoyik - Şistler ve Metamorfikler

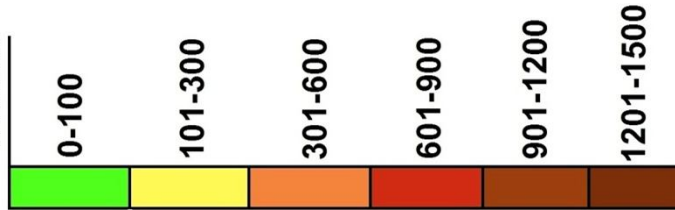

Semboller

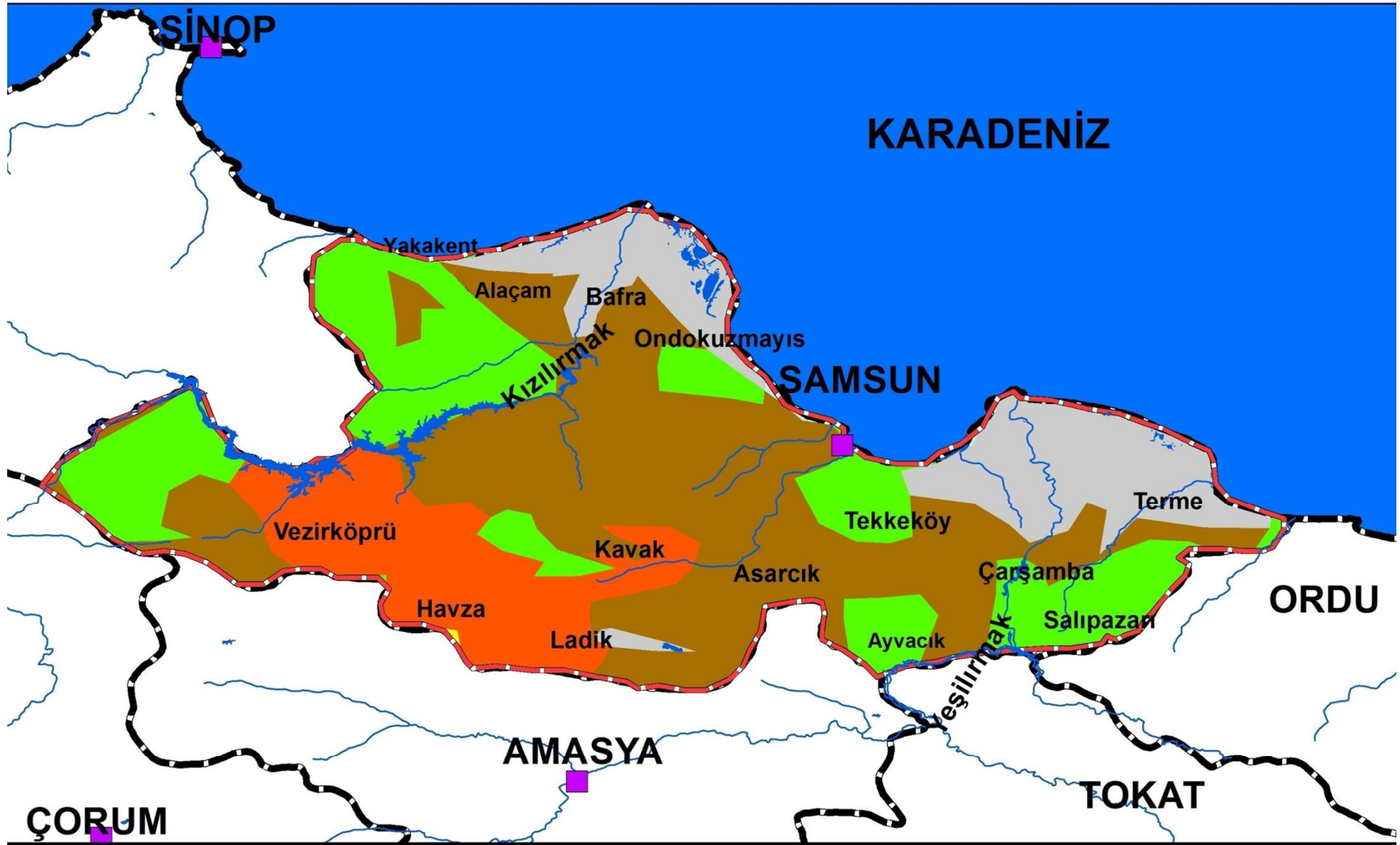
- İl Merkezi
- Akarsu

- İl Sınırı
- Göl ve Baraj
- Deniz

YÜKSEKLİK
KADEMESİ

0 20 40 Km

Semboller

- İl Merkezi
- Akarsu

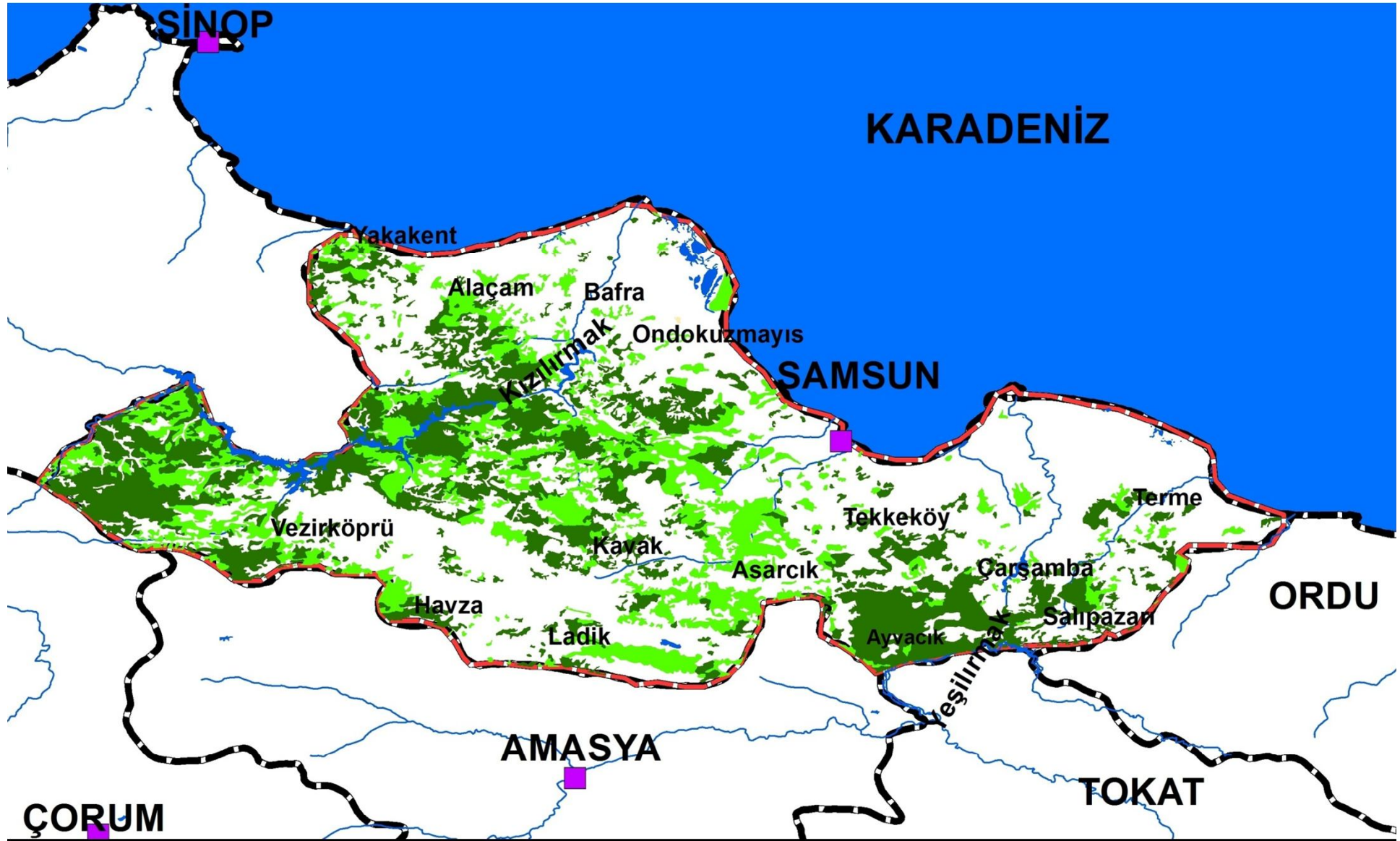
- İl Sınırı
- Göl ve Baraj
- Deniz

- Alüvyal Topraklar
- Gri-Kahverengi Podzolik Topraklar
- Kahverengi Orman Toprakları

- Kahverengi Topraklar
- Kestanerengi Topraklar

0 20 40 Km

Semboller

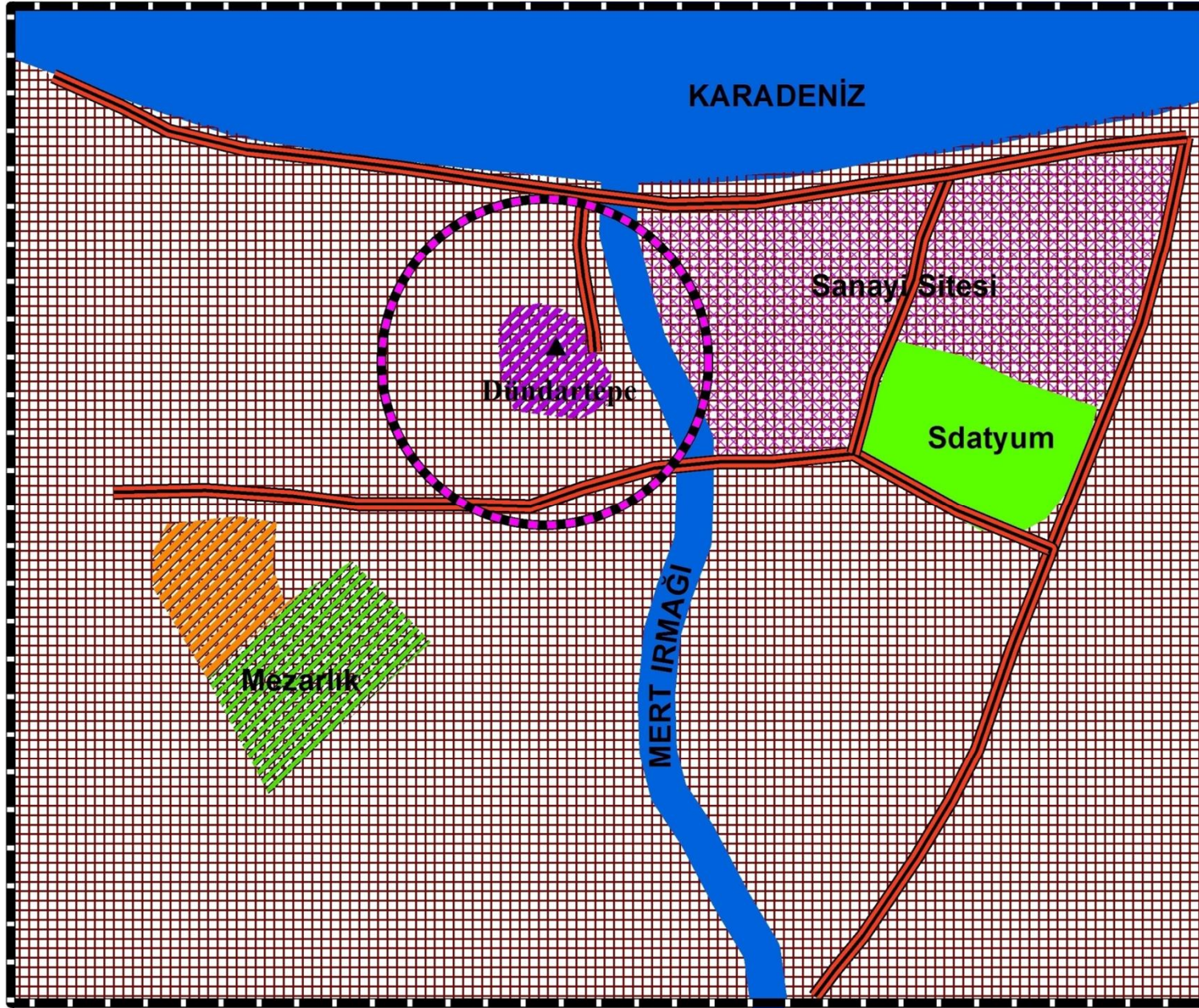
	İl Merkezi		İl Sınırı
	Akarsu		Göl ve Baraj
			Deniz

Bitki Formasyonları

	Tarım Arazi ve Ot Formasyonu
	Orman Formasyonu
	Çalı Formasyonu

0 20 40 Km

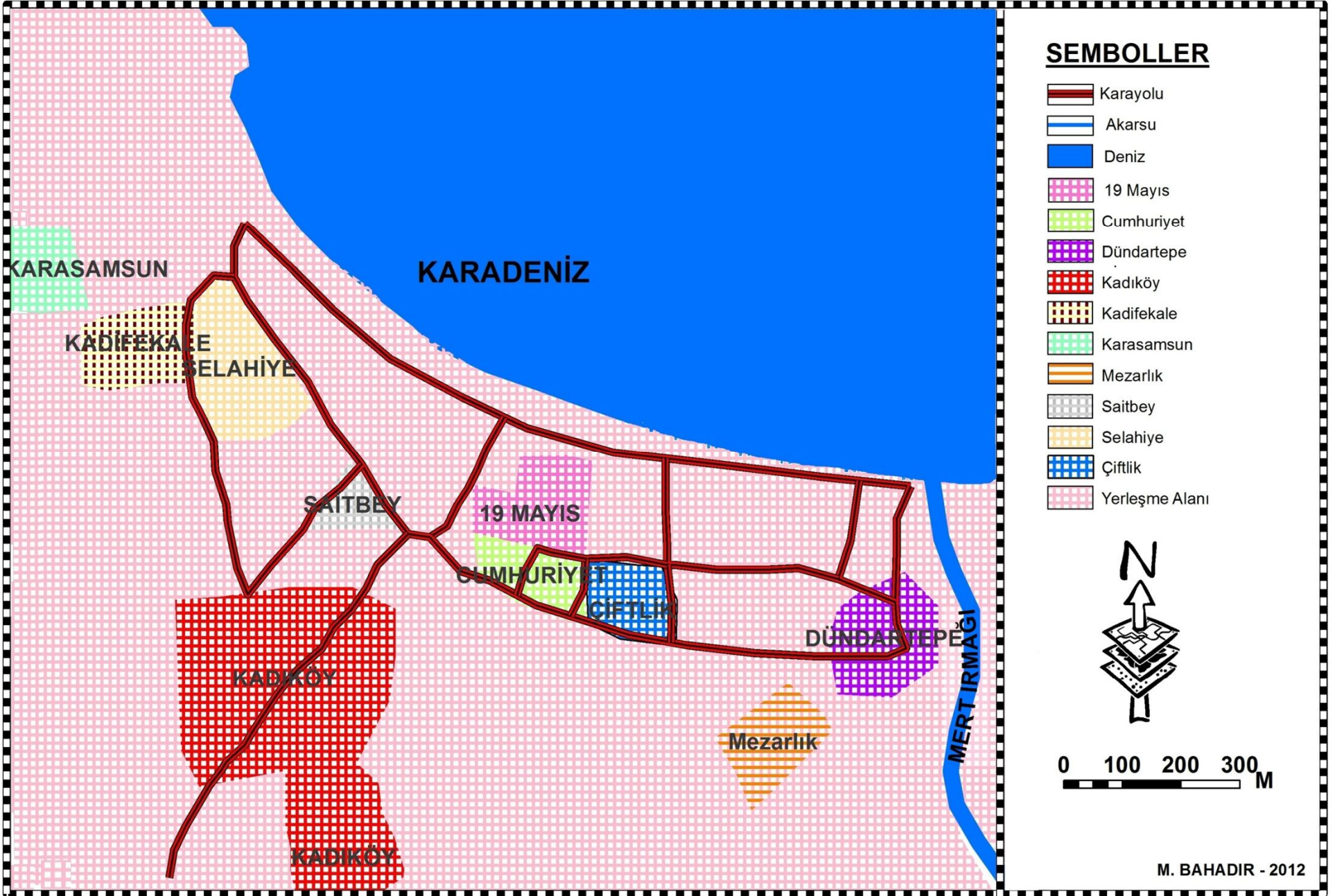
SEMBOLLER

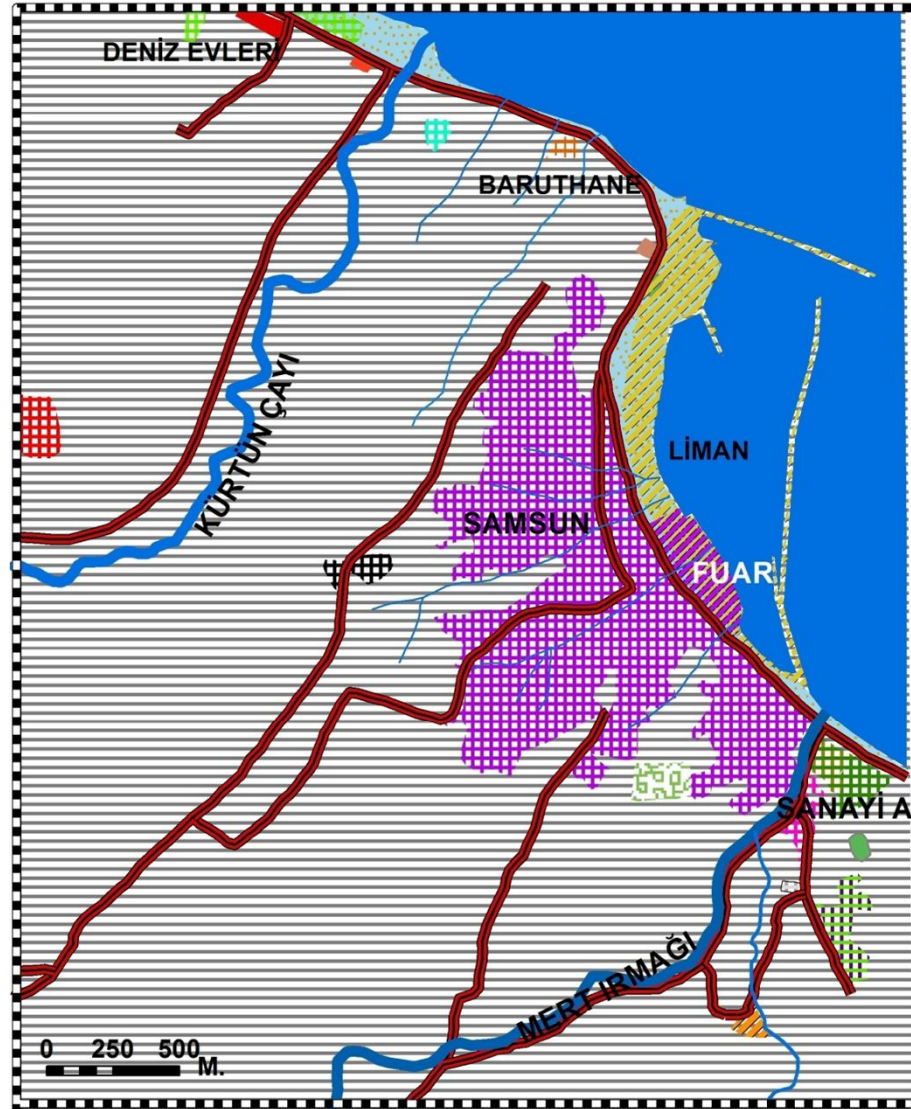
- Tepe
- yol
- Akarsu
- Deniz
- Devlet Kurumu
- Dündartepe H.
- Gazi Mahallesi
- Mezarlık
- Sanayi Alanı
- Sdatyum
- Yerleşim Alanı

0 100 200
M

M.BAHADIR-2012

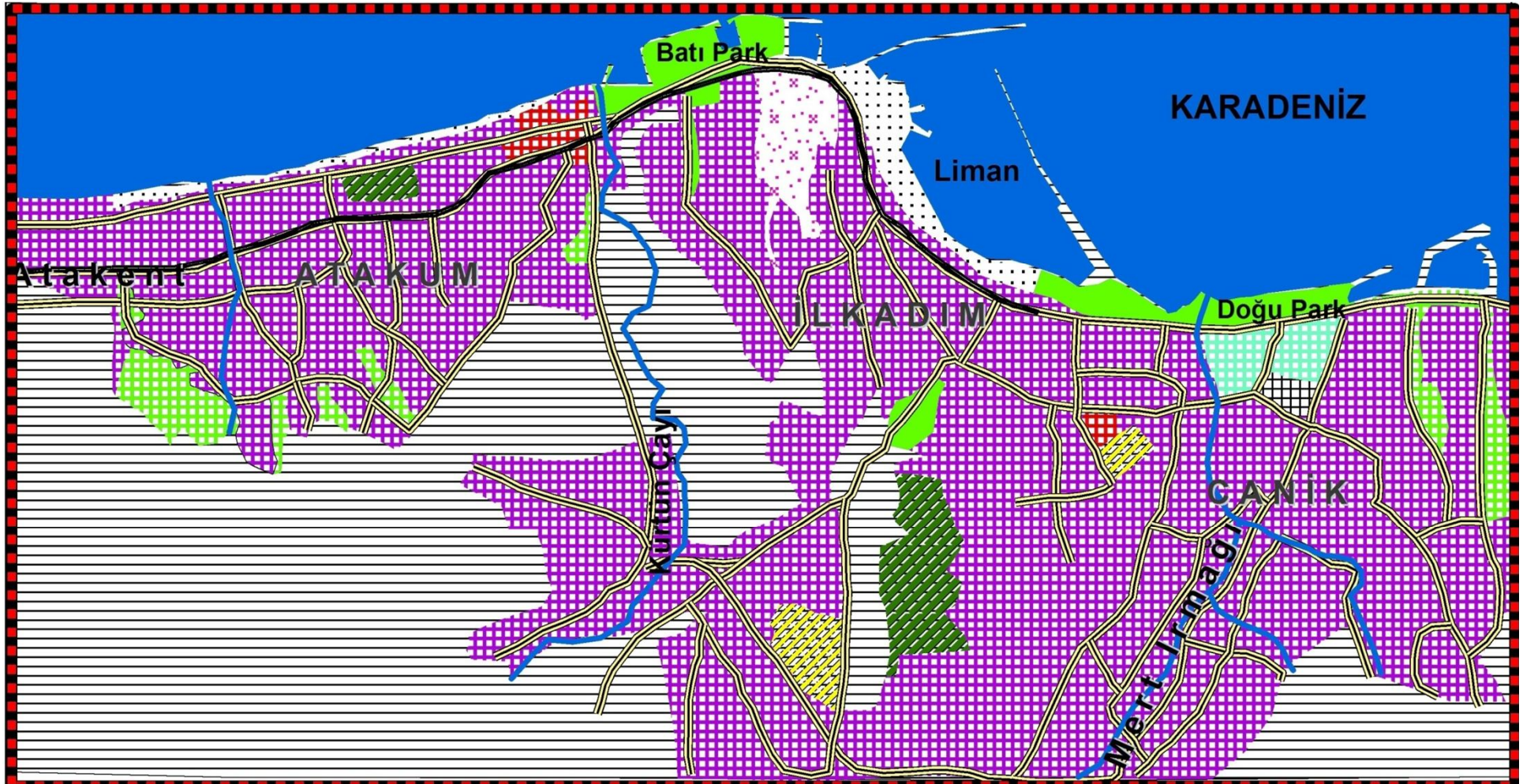
SEMBOLLER

- Dere
- Irmak
- Karayolu
- Fuar
- Liman
- Deniz

- Baruthane Mah.
- Deniz Evleri
- Derecik Mah.
- Devlet Kurumu
- Gazi Mah.
- Sanayi Bölgesi
- Kalkanlı Mah.

- Mezarlık
- Sdatyum
- Tabakhane
- Yeni Yerleşim
- Çatalarmut
- Şehir Merkezi
- Sahil Şeriti
- Yerleşmenin Gelişim Alanı

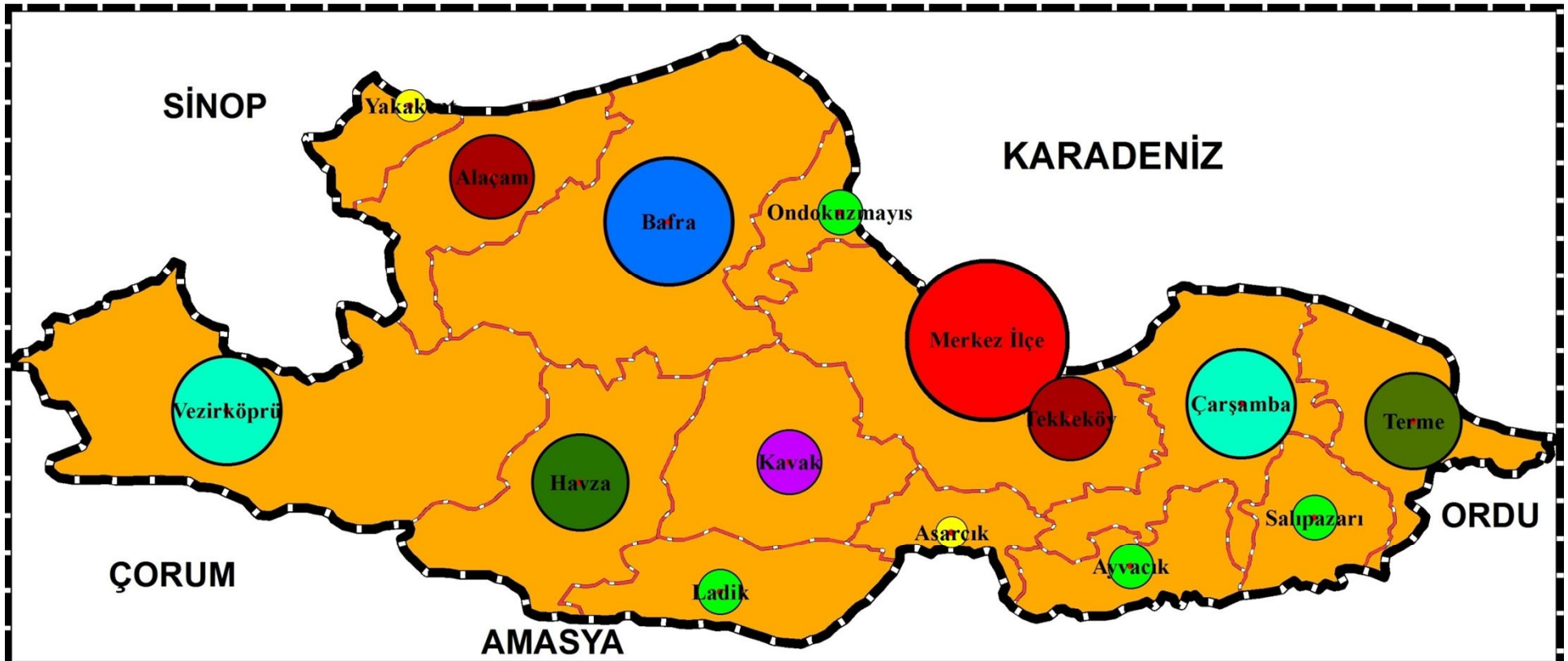

SEMBOLLER

0 250 500 750 M.

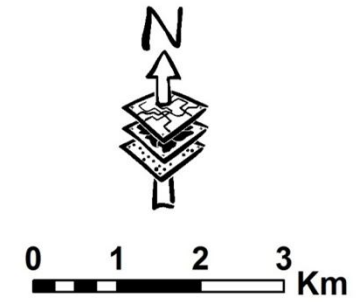
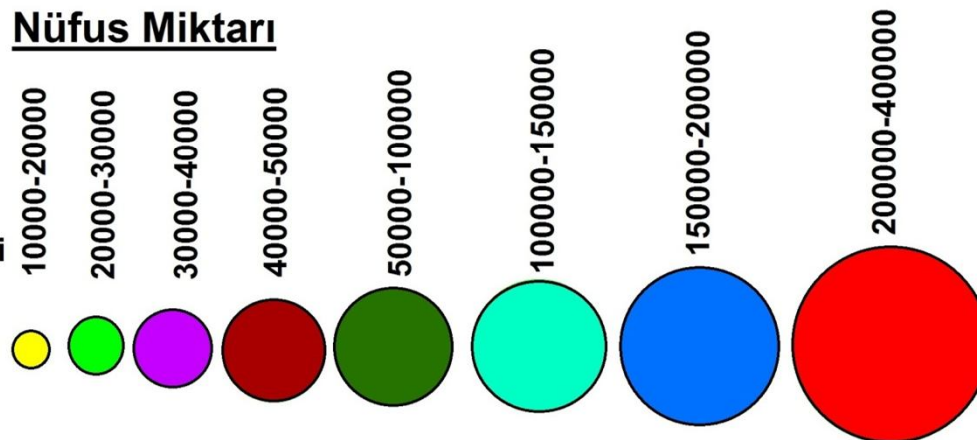
M. BAHADIR - 2012

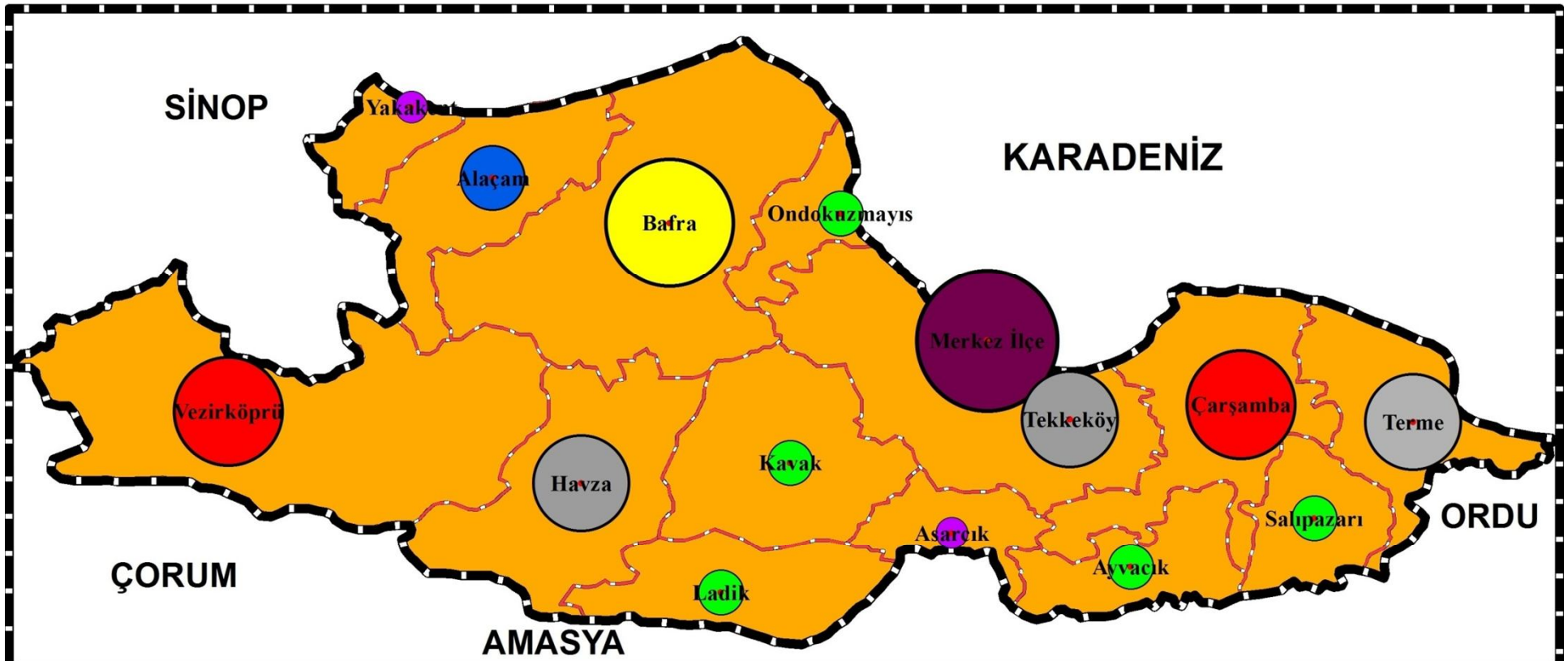

Lejand

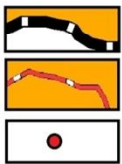
- İl Sınırı
- İlçe Sınırı
- Yerleşim Merkezi

Nüfus Miktarı

Lejand

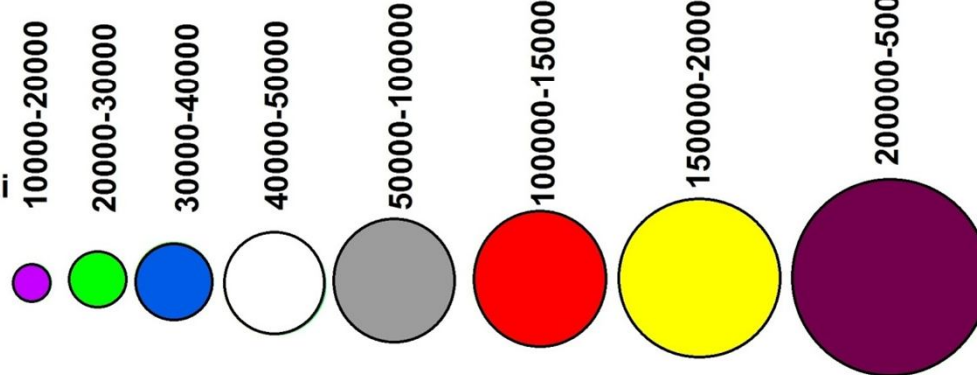

il Sınırı

ilçe Sınırı

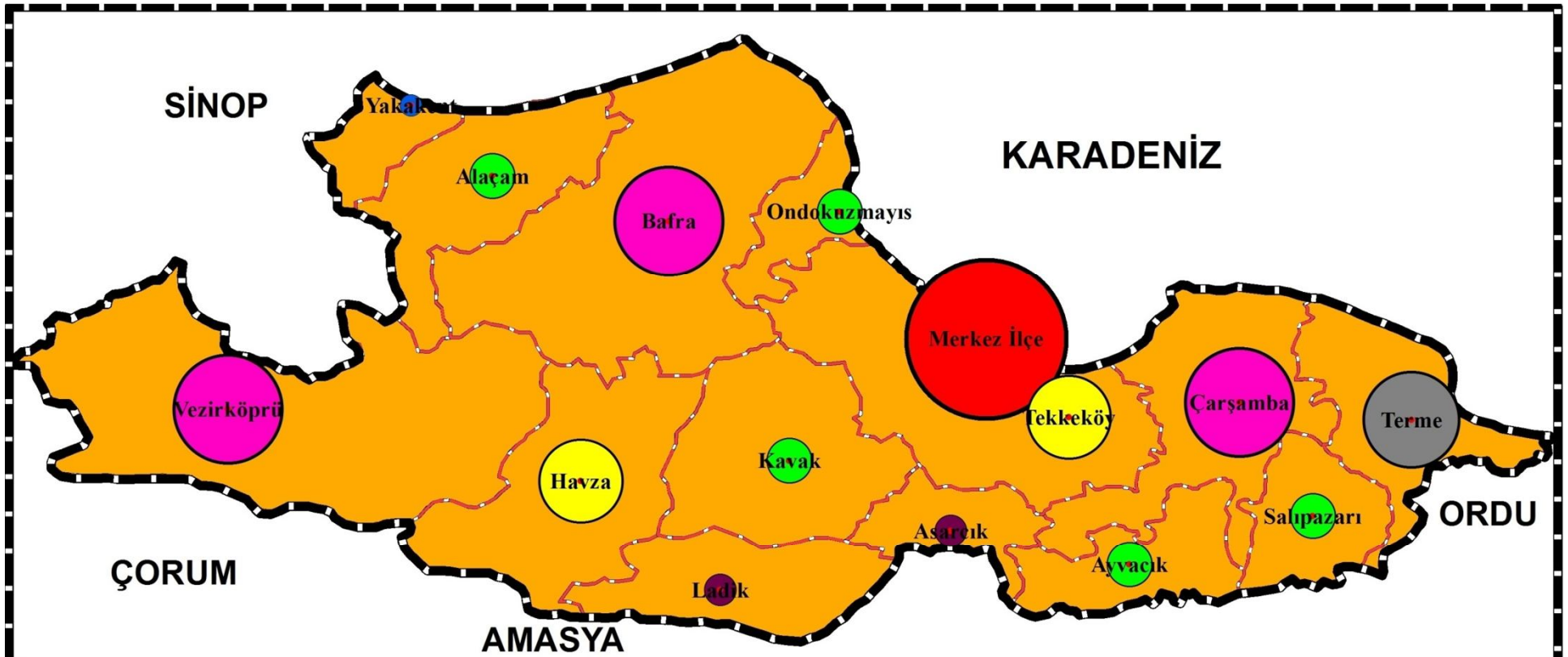
Yerleşim Merkezi

Nüfus Miktarı

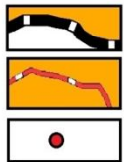

0 1 2 3 Km

M. BAHADIR-2012

Lejand

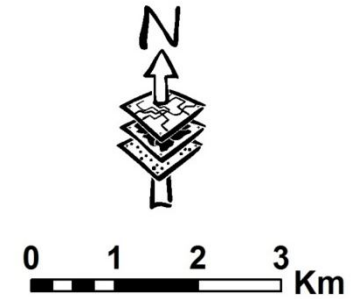
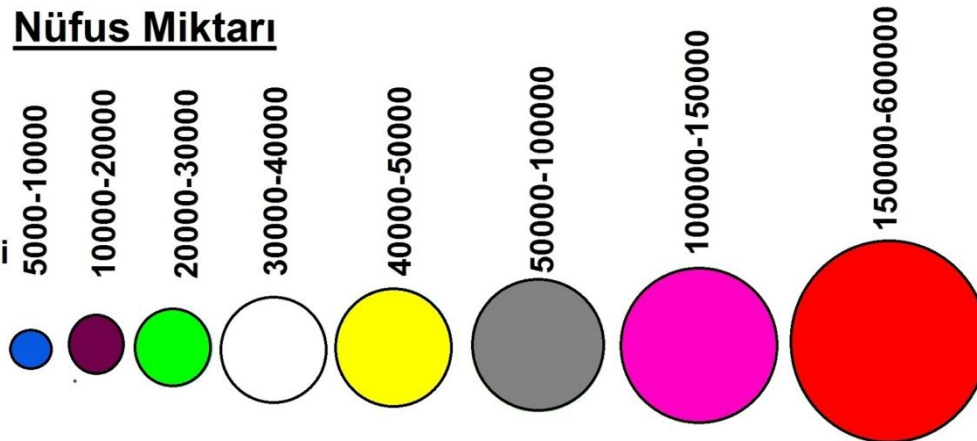

İl Sınırı

İlçe Sınırı

Yerleşim Merkezi

Nüfus Miktarı

M. BAHADIR-2012

TÜRKİYE'DE YERLEŞME ŞEKİLLERİ

Yerleşmeleri çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir:

- **Kuruldukları jeomorfolojik ünitelere göre**
- **Şekil ve doku özelliklerine göre**
- **Fonksiyonel özelliklerine göre**
- **İdari görevlerine göre**
- **Kullanım sürelerine göre**
- **Nüfus büyüklüklerine göre**

Kır Yerleşmeleri: Kır ekonomisi ve yaşam biçiminin, başka deyişle, ham madde üretiminin yaygın halde bulunduğu yerleşmelerdir

Şehir Yerleşmeleri: Tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık gibi primer faaliyetler dışındaki işlerin, yani, endüstri ve bütün hizmet sektörlerinin egemen olduğu veya bu faaliyet dallarının günlük hayatta kendini hissettirdiği yerleşmelerdir.

➤ Yerleşmeleri yaşam tarzını ortaya koymaya çalışmak o yerleşmeyi tanımada önemli bir araçtır. Fakat yerleşmeler canlı varlıklar gibidir. Bir yerleşme ilk ortaya çıktığı fonksiyonu her zaman taşımayabilir. Zamanla yerleşmelerin bir kısmı yeni yeni fonksiyonlar edinerek gelişebileceği gibi bazıları kendini koruyabilirler bazıları da ortadan kalkabilirler. Türkiye’de buna pek çok örnek (Çiftlikköyü, Ağılköyü, Başçiftlik kasabası gibi) vardır.

➤ Ülkemizde kırsal yerleşmelerin bir kısmı (yayla, kom, oba, mezra) bir başkasına değişen oranda bağlıdır.

1. KIRSAL VERLEŐMELER

- Türkiye'deki kır yerleşmelerinin birbirlerinden farklı özelliklerde ve çeşitli olmasının temelinde ülkemizin doğal ve beşerî şartlarıyla iliőkilidir.
- Anadolu'ya gelen göçebe- oban Türk boyları Türkiye'nin coğrafi tabiatının bir sonucu olarak değişik yerleşme tiplerinin doğmasına neden olmuşlardır.
- Bazı yerlerde konar-göçerliği sürdüren topluluklar yaylak ile kışlak arasında gidip gelmek suretiyle hayatlarını devam ettirmiőlerdir.

Köyler ve mahaller nasıl ortaya çıktı?

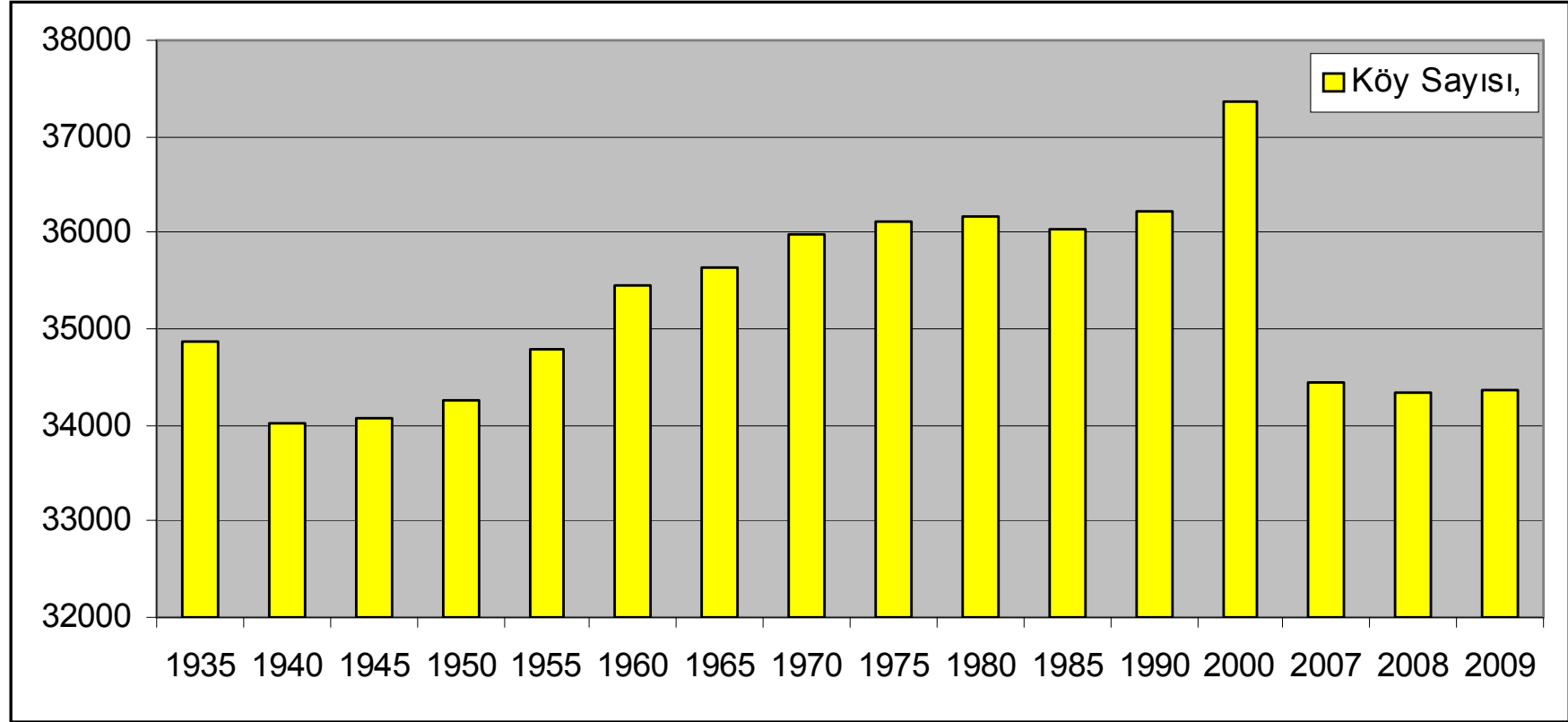
- Göçebe toplulukların zamanla alt zonda sabit mesken inşa etmeleriyle yarı göçebe hayat tarzına geçiş söz konusu olmuştur. Bu insanlardan bir bölümü, tarımsal uęraőlara yönelmenin bir sonucu olarak ** oban- ift i grupları** hâlini almıőlardır. Bunlar tarım yapmaya uygun aşağı kesimlerde tarla iőleriyle ilgilenirken, dağların ve platoların yukarı kesimlerinde hayvan yetiőtirmiőlerdir. Kışlak vazifesi gören devamlı bir yerleşme kurulurken, tarıma elverişli arazilerin ya da hayvan besleme alanlarının genişliği, bu yerleşmelerin büyüklüğünü de belirlemiőtir. Köy ve mahalleler bu sayede ortaya çıkmış olmalıdır.

- Genel olarak daha geniş geçim alanına sahip, biraz daha fazla insanın yaşadığı yerler köy, arazi varlığı daha kít olan yerler ise, mahalle olmuştur.
- Mahalleler, kimi devamlı yerleşmelerin kalabalıklaşması ve bu ünite çevresindeki geçim kaynaklarının, o topraklarda yaşayanları besleyemez hale geldiğinde de ortaya çıkabilmiştir. Böylece bir kaç hane köyden ayrılarak, köy ortak alanı içerisinde başka bir yerleşme çekirdeğı oluşturmuşlardır. Köy ve mahallelerde tarım ve hayvancılık esas faaliyetleri meydana getirmektedir.

Diğerk kırsal yerleşme birimleri ise;

- Köyler zamanla yeni yerleşim birimleri oluşturmaya devam etmişlerdir. Köyün biraz uzağında, sadece küçük baş hayvanları beslemek gayesiyle **komlar** belirmiştir. Özellikle ülkemizin doğı ve güneydoğusunda hayvan barınağı olmak üzere beliren, çobanların kurduğı komların benzeri yerleşme çekirdekleri, ülkenin daha çok orta ve batı kesimlerinde **ağıl (saya, sayvan)** adıyla karşımıza çıkmaktadır.

- Diğer taraftan köylerin ekinliği durumundaki, yani, köy hayat sahası içindeki, ama köyden biraz uzakta yer alan tarım arazilerinin yanlarında da **mezraalar** doğmuştur. Mezraalarda asıl faaliyet, bu sözcüğün kökünde yattığı gibi ziraattır.
- Temel işlevi yine isminde gizli **çiftlikler** de köy sınırları içinde, bu defa kişi mülkiyetini de hissettirecek şekilde belirmişlerdir. Mezraa ve çiftliklerin doğmasında, büyük ihtimalle, köy ya da kasabadan epeyce uzaktaki tarlalarına, insanların işlerin yoğun olduğu dönemlerde gidip gelme güçlükleri ve zaman kaybı etki etmiştir.
- **Obaların, yaylalar** ile aynı fonksiyonu paylaşan, **güzlelerin** kışın geçirildiği yerleşmeler ile yaylalar arasında, yaylaya çıkarken dağların yükseklerindeki karın kalkmasını, inerken de köy çevresindeki hasat edilmemiş tarlalara hayvanların zarar vermemesini temin için beklemek isteğiyle doğmuş geçici yerleşmeler oldukları söylenebilir.

Türkiye’de sayım dönemlerine göre köy sayısı dağılımı

İL ADI	KÖY SAYISI
SİVAS	1.275
ŞANLIURFA	1.136
KASTAMONU	1.091
ERZURUM	1.009
SAMSUN	989
BALIKESİR	947
MANİSA	863
DİYARBAKIR	805
KONYA	788
ÇORUM	767

Türkiye’de En çok köyü bulunan 10 il (15 Şubat 2008)

Kaynak: www.nvi.gov.tr

KÖY İSMİ	SAYISI
YENİKÖY	182
DEREKÖY	103
YEŞİLKÖY	85
YENİCE	83
ORTAKÖY	83
YEŞİLYURT	78
KARACAÖREN	72
AKPINAR	68
KARAAĞAÇ	54
ÇAMLICA	52

Türkiye’de en çok kullanılan köy isimleri (15 Şubat 2008)

Kaynak: www.nvi.gov.tr

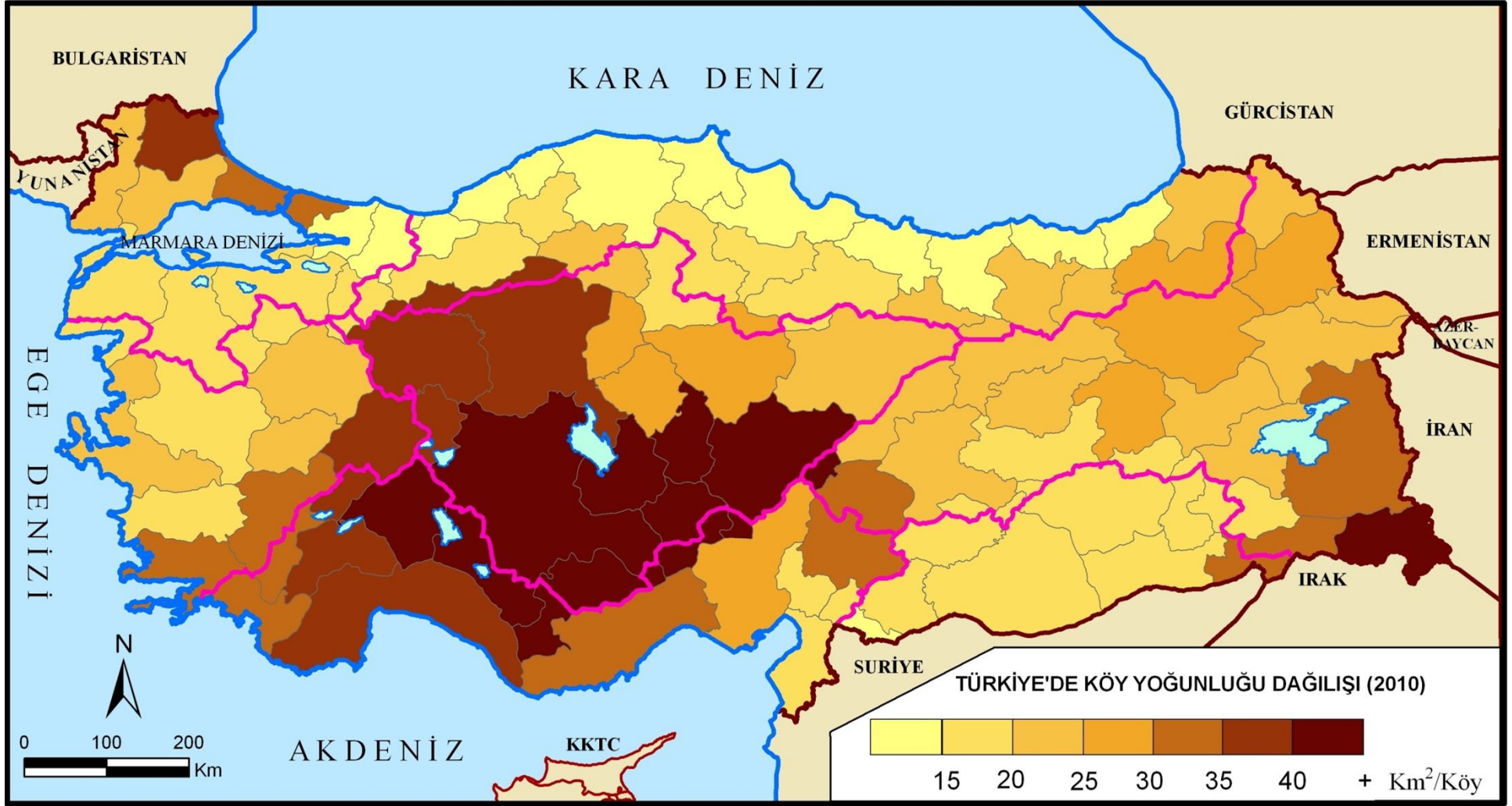
BİNA TÜRÜ	SAYISI
KONUT	15.514.953
ÖZEL İŞYERİ	1.427.860
KAMU İŞYERİ	304.548
YAZLIK MEVSİMLİK	546.454
İNŞAAT	318.676
İMARA AÇILAN ARSALAR	245.391
TAHSİS	851.759
GEÇİCİ NUMARALAMA	13.651
ARSA	4.147.554
TOPLAM	23.370.846

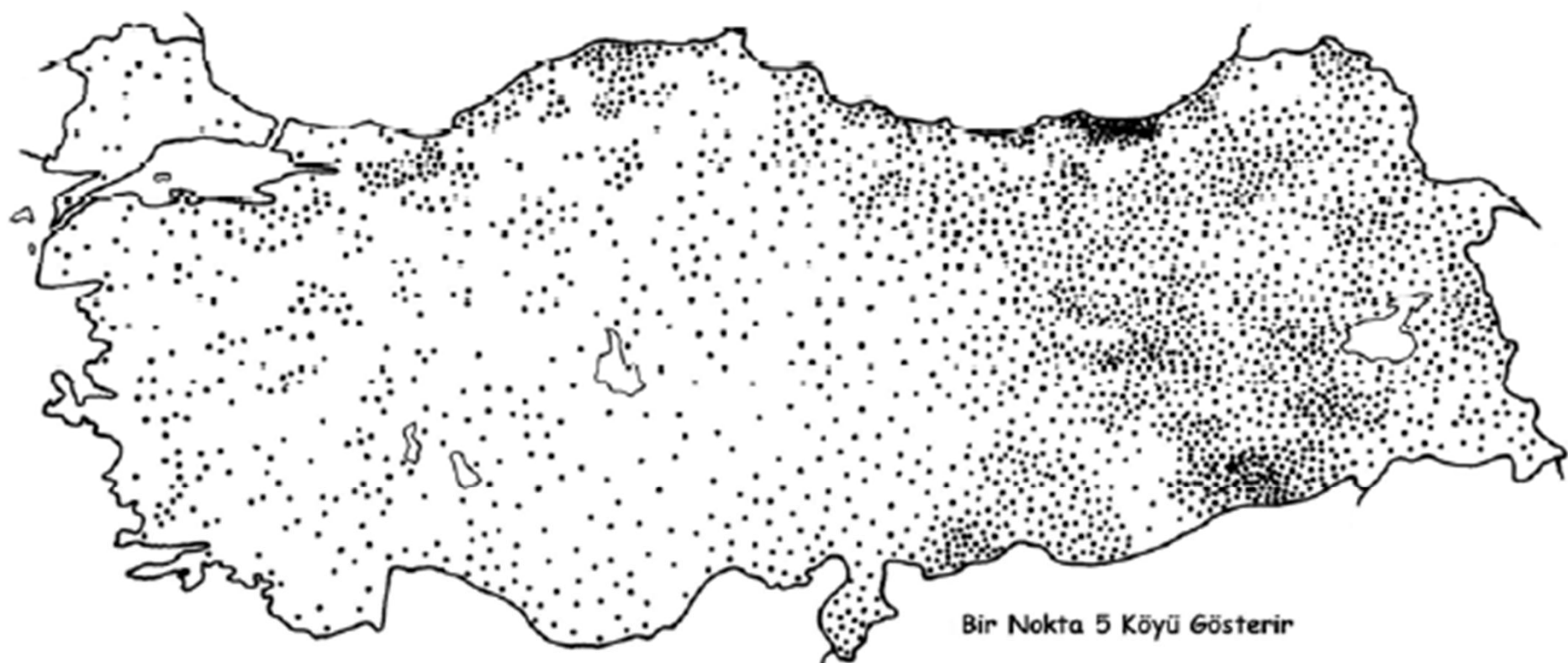
BÖLGELER	BİNA NİTELİKLERİ								
	KONUT	ÖZEL İŞYERİ	KAMU BİNASI	YAZLIK MEVSİMLİK	İNŞAAT	İMARA AÇILAN ARSA	TAHSİS	GEÇİCİ NUMARALAMA	ARSA
AKDENİZ	1.909.918	176.924	34.192	79.480	50.049	71.957	131.479	5.788	778.521
DOĞU ANADOLU	1.526.535	91.726	33.672	22.643	15.642	11.860	30.398	291	165.020
EGE	2.581.535	271.011	46.096	87.106	57.779	46.056	210.968	996	668.397
GÜNEYDOĞU ANADOLU	1.122.405	111.090	23.696	5.740	19.351	3.991	54.013	954	164.798
İÇ ANADOLU	2.552.855	231.933	57.417	71.708	51.263	38.664	112.272	795	931.041
KARADENİZ	2.776.693	160.234	65.369	169.282	51.267	19.286	50.324	1.305	408.995
MARMARA	3.045.012	384.942	44.106	110.495	73.325	53.577	262.305	3.522	1.030.782
TOPLAM	15.514.953	1.427.860	304.548	546.454	318.676	245.391	851.759	13.651	4.147.554

Türkiye’de niteliklerine göre bina türü (15 Şubat 2008)

Kaynak: www.nvi.gov.tr

Türkiye’de km²’ye düşen köy sayısı dağılışı

Şekil 1: Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köylerin Dağılışı (2000)

YAYLA ve OBA

Tunçdilek'e göre yayla yazın belirli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak, ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak, hattâ dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümüdür.

➤ Büyük baş veya küçük baş hayvan sürülerinin yayıldığı ve bir alan ifadesi olan **yayla (yaylak)** ile hayvan sahipleri ve/veya çobanların bu yayla sahasına çıkardıkları hayvanlarına taze ot yedirebilmek için, yükseklerle çekilmiş baharı yakalayabildikleri dağ ve yüksek plato çayırlarının bulunduğu, bu alanların uygun bir yerine kurdukları çadır, taş ve ahşaptan yapılmış meskenlerden oluşan, **yayla yerleşmesini** ayırmak gerekir.

➤ Yaylanın eski Türkçe'de yaz mevsimi anlamına gelen **yay** kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık olarak otlatmak mânâsını da ifade eden **yaymak** mastarından çıktığı sanılmaktadır.

➤ Yaylacılık faaliyeti ve yayla yerleşmeleri iki kuşak arasındaki yükselti farkı ve bunun bitkilerin yetiştirme devresine etkilerine bağlı şekilde, **hayvancılık yapmak gayesiyle** vardır.

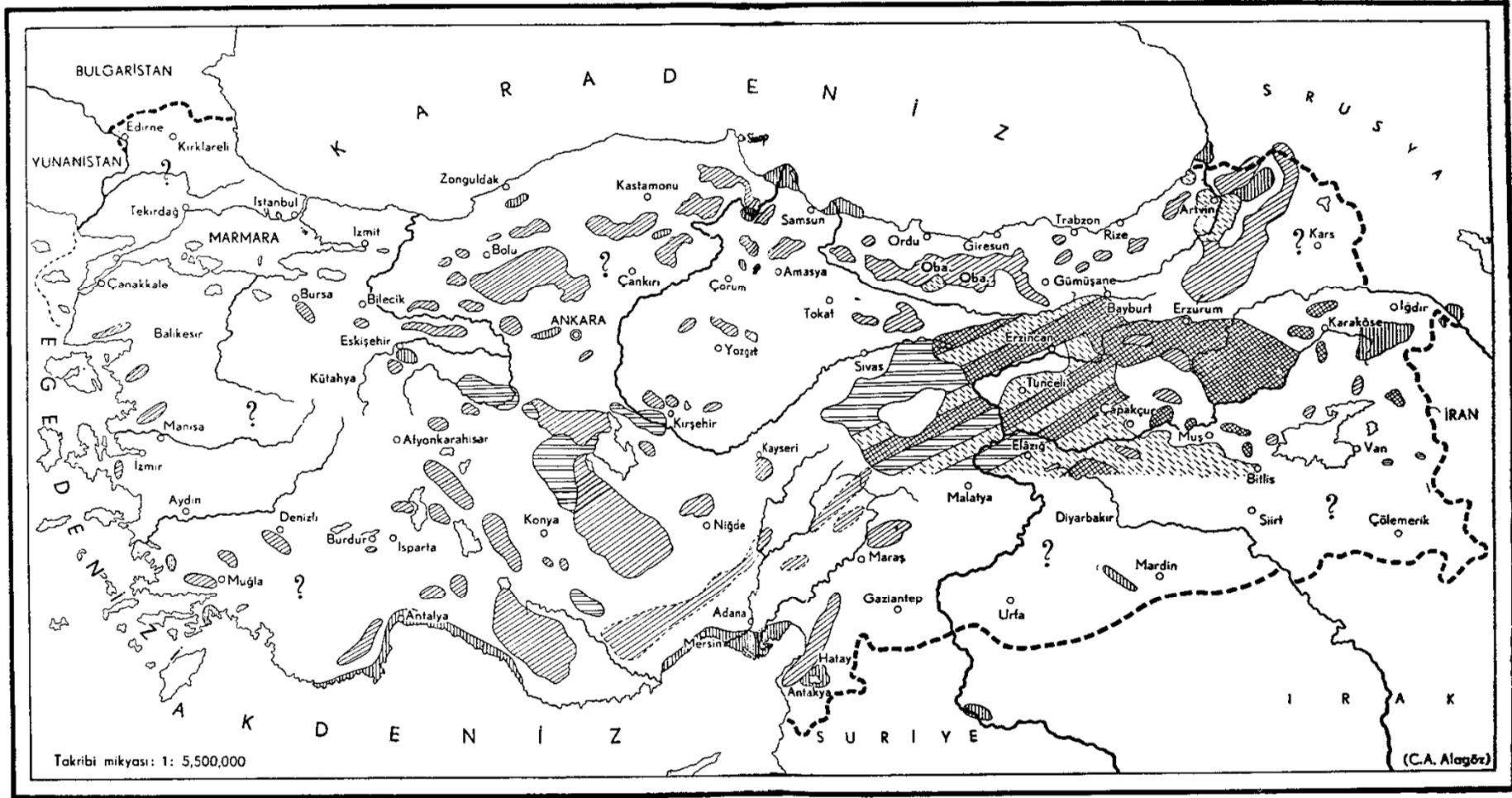
➤ Bununla birlikte yaylaya gidişlerin bir çok yerde, özellikle de Akdeniz Bölgesi'nde olduğu gibi, kıyı kuşağının bunaltıcı sıcaklarından kaçmak, hatta bayram vb. kısa süreli tatillerde dahi bu süreyi dinlenerek değerlendirmek amacıyla da yapıldığı bilinmektedir.

➤ Bu yeni fonksiyonla yaylalar **sayfiye** amaçlı yayla olarak tanımlanmaktadır (Çamlıyayla (*Namrun*), Gözne, Bürücek).

➤ Kabile, çadır, çadır halkı anlamına gelen **oba**, eski Türklerde, beraber konup göçen çadırların tamamına karşılık gelmek üzere kullanılırdı. Bir boyun içerdiği daha küçük aile zümresi (*sop*), göçebe haldeki oba birliğini ifade etmekteydi.

➤ Gerçek anlamı bir tarafa, bugün Türkiye'de obanın bazen çadır, bazen basit mesken topluluklarından oluşan, yarı göçebelik devresinin izlerini taşıyan yerleşmeler oldukları söylenebilir.

- Aralarında akrabalık bağı bulunan oba halkının başlıca uğraşısı **hayvancılık** olup, evlerin önündeki **küçük bahçelerde ihtiyaç için sebze** de yetiştirilmektedir.
- Geceyi üstü açık ağıllarda geçiren sürüler, ailenin erkekleri ve çocuklarının gözetiminde ormandan açılmış otlaklarda yayılırlar.
- Havaların soğuması ve sislerin yayla alanını sarmaya başlamasıyla oba sakinleri, **cenik** adını verdikleri, kışın geçirildiği yerlere inerler.
- Obaların yaylalara çok benzediği belirlenmektedir. Meselâ, Giresun güneyindeki sahada, Şebinkarahisar'ın Kızık köyünün hayvanların otlatıldığı ve obanın konduğu tüm alana yayla, bu yayladaki yerleşmelere de oba denilmektedir. Kızık köylülerinin çıktığı Kızık yaylası: Dilerobası, Düzoba, Koruboğazi obasından oluşmaktadır.
- Oba ismiyle anılan yaylacılık fonksiyonlu yerleşmeler, daha çok Orta Anadolu'da Konya Bölümü'nde, Güneydoğu Toroslarda (*K.Maraş-Pazarcık*), fakat özellikle de Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Ordu-Giresun güneyinde sıkça karşımıza çıkmaktadır.
- Oba yerleşmelerinin en karakteristik şekilleri bu son anılan kesimde, genelde 1500-2000m. yükselti basamağındaki yaylacılık alanlarındadır.

Yaylalar
 Kışlaklar
 Ağıllar
 Mezraalar
 Kömlar
 Karışık

Şekil 1: Memleketimizde Yaylacılık Araştırmaları: Belli başlı yayla, kışlak, ağıl, köm ve mezralar

GÜZLE ve BARLA

➤Güzleler, kışın geçirildiği yer ile yayla arasında durak olarak faydalanılan yerleşmelerdir. Aşağı kesimlerde havaların ısınmasıyla otların sararması ve kuruması, hayvan yetiştiricilerini yaylalara yöneltir. Ancak yükseklerde henüz karın yerden kalkmaması, dönüş zamanında da havaların yaylada erken soğuması ve kar yağması nedeniyle yaylacılar, alt ve üst zon arasında bir süre beklemek zorunda kalırlar.

➤Kuzey Anadolu Dağları'nda 1000-1900 m., Toroslarda da 1000-1700m. yükselti basamağında, yaylaya çıkış ve inişlerde halkı bir süre beklemeye zorlamasından doğmuş bu yerleşmeler Barla ve Güzle olarak isimlendirilmektedir.

➤Geçmişte yaylaya çıkarken 15-30 gün, inerken de 1-2 ay beklenen bu yerleşmelerin yayla ile bağları kopma derecesine gelmiştir. Zira günümüz barla ve güzlelerinin çoğunluğu, kışın geçirildiği yerlerin, yardımcı tarım alanları halini almaya başlamıştır. Bundan dolayıdır ki, güzlelere Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki gibi *mezraa* ismi verilmiştir. Kuzey Anadolu sıralarındaki güzleler, birbirine geçirilmiş tomruklardan inşa edilmiş, çatıları tahta örtülü, 3-10 evden oluşurlar. Alt katı davar ve sığır için kullanılan iki hayvan koyma yeri, üst katı oturmaya ayrılmış meskenler yerleşmeyi oluşturmaktadır.

KOM

➤ Kom, tol, tola, tir gibi yerleşmeler, A.Tanoğlu'nun "yarı göçebe yerleşme şekli" dediği, aslında aynı yerleşme tipinin değişik yörelerdeki farklı isimlerle anılanlarıdır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Yukarı Murat platoları, Aşağı Murat Yöresi (*Elazığ, Tunceli civarı*), fakat aynı zamanda Erzincan-Bayburt-Erzurum arasındaki sahada **kom** diye bilinen yerleşmelerin, Menteşe yöresinin **tolası**, Orta Anadolu'da **tolu** olduğu söylenebilir.

➤ Komlar, sürülerin köylere ait ekili alanlara zarar veremeyeceği uzaklıkta, pınar veya kuyu başlarında kurulmuş, çoğu kere kurucusu olan kişinin adıyla anılan (*Hamidin komu. Necmeddin komu gibi*), komun sahibi ve davarı güden çobanın oturduğu, taştan, düz ve toprak damlı basit bir kaç kulübe ve ağıldan oluşan, 8-10 haneli, dönemlik yerleşmelerdir.

➤ Bazı yörelerde **küçük baş hayvanların içine koyulduğu yere de kom veya köm denildiği** bilinmektedir ki, bu büyük ihtimalle yerleşme tipi olan komun adının kaynağını oluşturmaktadır.

HAYVAN ÇİFTLİKLERİ (BESİHANELER)

➤ Türkiye'de daha önceleri de rastlanılmakla birlikte, özellikle son yıllarda **entansif hayvancılık faaliyetlerindeki gelişmelere paralel olarak**, başta büyük tüketim merkezlerinin çevrelerinde olmak kaydıyla, Trakya'da, Kocaeli ve Adapazarı yörelerinde, Güney Marmara'da Biga, Gönen, Bandırma, Orhangazi çevrelerinde, Batı Karadeniz'de Bolu, Mudurnu, Nallıhan, Göynük civarında dikkat çekecek şekilde, hayvan besihanelerinin ortaya çıktığı ve bunların tek ev ve eklentileriyle birer yerleşme çekirdeği meydana getirdikleri gözlenmektedir. Sütü ve eti için ahırda sığır, yine eti ve yumurtası için tavuk, alabalık başta olmak kaydıyla su ürünleri veya civciv ve damızlık hayvan yetiştiriciliği beraberinde, daha fazla insanın yaşadığı kır yerleşmelerinden ayrı yerlerin gelişmesini sağlamıştır.

➤ Bir veya birkaç evin yanı sıra, hayvan besleme tesisler (*ahır, büyük kümesler, havuzlar gibi*), samanlık, yem depolan, süt ürünlerinin yapıldığı kısımlardan oluşan eklentiler, **modern hayvancılık fonksiyonlu** bu yerleşmelerin, başlıca unsurlarını oluşturmaktadır. Bunlardan gelişkin olanlarında kesimhaneler dahi bulunabilmektedir. Bu yerleşme noktalarından bir kısmı zamanla yakınındaki diğer yerleşmelerle birleşebildikleri gibi, bir bölümü de büyüyerek mahalle veya köy haline dönüşebilmektedirler.

MEZRAA

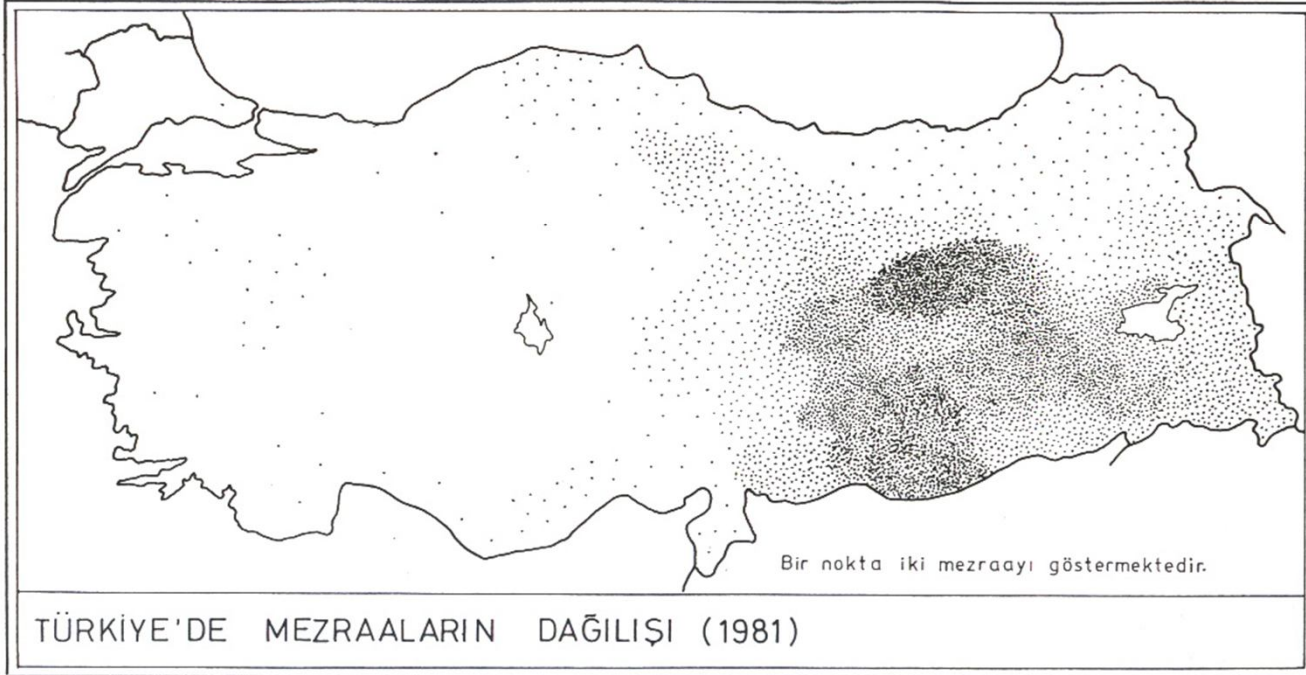
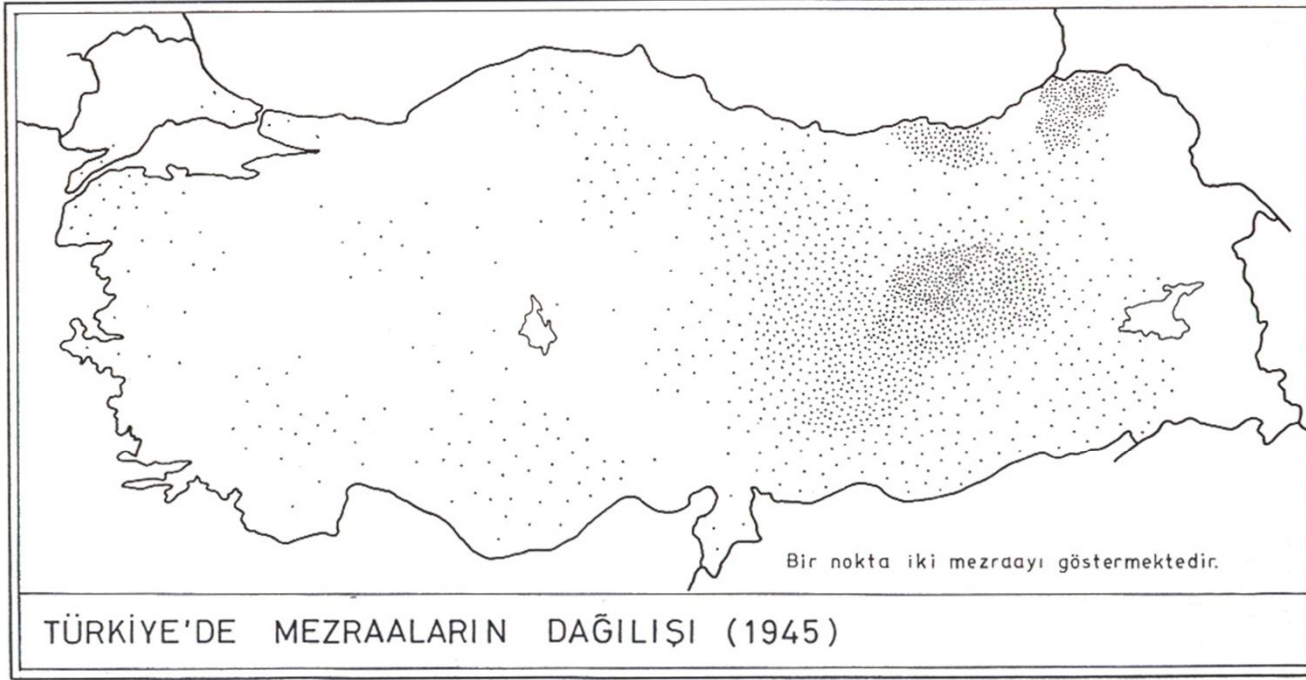
- Günümüzde bir bölümü dönemlik, diğer bir kısmı da devamlı yerleşmeler kategorisine giren mezraaların, ilk ortaya çıktıklarında, **karye ismiyle anılan köylerin tarım yapılacak yerleri (ekinlik)** oldukları belirlenir.
- Osmanlı dönemi tahrir defterlerinde köylerin vergiye tâbi nüfuslarının tek tek kaydedildiği, buna karşılık mezraa denilen yerlerde hiç bir nüfusun yazılmamış olması, buraların bir kısım yerleşme noktalarının ilâve tarım alanları olduğunu göstermektedir. Yine Osmanlı kayıtlarında mezraaların hangi köy ya da köyler tarafından ekildiği belirtilirken, kullanılan sözcükler (*Mezraa-i Kışlak, Karye-i Kesrik ahalisi ziraat eder gibi*), buraların bir yerlerden gelen insanlar tarafından işletildiğini göstermektedir.
- Mezraaların **Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde daha sık olarak karşımıza çıkması, bu bölgelerden özellikle Doğu Anadolu'da yüksek plato ve dağlık alanlarında** sayılarının artıyor, bununla birlikte, ovalarda nisbeten daha az arızalı platolarda azalıyor olması, dikkat çekicidir. Mezraaların şehir, kasaba, köy yerleşmelerine ait geçim sahalarından daha küçük üniteler içerisinde yer almaları, akla bu yerleşmelerin yer şekillerinin arızalandığı, ancak tarım yapılabilecek dar alanlarda doğduklarını getirmektedir. Mezraaların az haneli ve nüfuslu olmaları bu yüzden olsa gerektir.

➤ Mezraaların devamlı yerleşmeler haline dönüşmesi, bu tarım yapılabilecek **arazilerin mülkiyetinin kişilerin eline geçmesiyle** bağlantılı olabilir. Osmanlılar zamanında devlete ait toprağın gerileme döneminde, kişilerin bilhassa belli kişilerin eline geçmesinin, mezraaların günümüzdeki haliyle var olmasında etkisi büyüktür.

➤ Kökeni ve gelişim şartları ne olursa olsun mezraalar, **tarım fonksiyonlu yerleşmelerdir**. Gerçek mezraanın Arapça ziraat ile aynı kökten gelmesi bu fonksiyonu açıkça ortaya koyar.

➤ Mezraalar genelde köy veya kasabalardan uzakta ve onlardan bir tepe veya sırtla ayrılmış, tarım arazilerinin kenarında, taş veya kerpiçten yapılmış tek katlı, ahır ve köm ile samanlık ve tezeklik gibi eklentileri olan basit meskenlerin, bir araya gelmesiyle meydana gelmiş, az nüfuslu, arazinin engebelendiği ya da büyük toprak mülkiyetinin egemen olduğu yerlerde karşılaşılan bir yerleşme tipidir.

➤ Mezraalardan bir kısmı **uygun gelişme şartları sayesinde büyüyerek köy, kasaba hatta şehir haline gelmişlerdir**. Eskiden Harput'un mezraası durumundaki Elazığ şehri, bu konudaki güzel örneklerden biridir.

ÇİFTLİKLER

- Türkiye'de çiftlikler köklü ve yaygın yerleşme tiplerindendir. Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde karşılaşmakla birlikte, çiftlikler aile başına isabet eden tarım alanlarının genişliğinin arttığı yerlerde, daha yoğun şekilde bulunmaktadır.
- Çiftlikler genişçe bir toprak mülkiyeti içinde inşa edilmiş bir ya da birden fazla ev ve eklentilerinden oluşur ki, bu yerleşme çekirdeği çiftliğin idare edildiği yerdir. Çiftliklerde toprağı işleyen işçilerin kaldığı binalar, samanlık, ambar, ahır ile mülk sahibinin daha konforlu evinden oluşan unsurlar gözlenmektedir. Hatta bazı çiftliklerde un değirmeni gibi imalâthaneler de bulunabilmektedir.
- Osmanlılar zamanında üzerinde yaşanan toprakların sahibi devletti. Devlet bu toprakları verim durumunu gözönüne almak suretiyle, bir çift koşum hayvanının işleyebileceği büyüklüklere göre parçalara ayırarak kiraya ya da ortakçıya verirdi.
- Çiftlik sözcüğü, bir çift hayvanın işleyebileceği bu alan ölçü biriminden türemiştir. Osmanlı devletinin son zamanlarında asayiş sağlayabilmek üzere aşiret reisleri ve beylere verilen, daha sonra da kişisel mülkiyetle daha geniş bir kesimin eline geçen tarım arazilerinin kenarında bulunma arzusuyla çiftlik yerleşmeleri doğmuştur.

DAM

➤Ege, Akdeniz, kısmen de Marmara bölgelerinde karşımıza çıkan damların bozulmamış şekillerine arızalı, işlek yollardan uzakta kalmış yerlerde rastlanır. Bozburun yarımadasında, bağlı bulundukları köy ve mahallelerden 3-5 km. uzaklıkta, 10-15 haneli, tek katlı ve odalı, toprak ve düz damlı meskenler ile küçük baş hayvan barınaklarına sahip damlar, tarımın mahalle ve köy tarafında yapılacağı yıllarda, **hayvanların tamamına yakın kısmının, tarım arazilerine zarar vermemek üzere götürüldükleri yerlerdir.** Tarım yapılan tarafta hasat yapıldıktan sonra, geride kalan çiftçi halk damların yolunu tutmaktadır. Eylülde başlayan aralıklı yağmurlarla toprak tava geldiğinde, dam sakinleri bu defa damlar çevresindeki tarlalarını ekmek suretiyle sürülerini önlerine katarak mahalle ve köylerine dönerler ki, gelecek yılın mayıs ayında tahılı biçip, samanını tek gözlü evlerine taşımak üzere tekrar damlara giderler. Bu insanların damlardaki tarımsal işleri bitince tekrar devamlı yerleşme yerlerine geçerler

➤Gökçeada'daki damlar, kiremit çatılı, taştan ve iki odalı şekilde inşa edilmişlerdir. Plânlarında zeytin deposu, samanlık, ahır gibi unsurlara yer verilen meskenlerden oluşan bu yerleşmelerde çobanlar veya sürü sahipleri hayvanlarıyla devamlı surette kalırlar. **Dam yerleşmesinin büyüklüğü, buradaki yardımcı ekili-dikili alanların genişliği ve yapılan hayvancılığın boyutlarına göre değişmektedir.**

MAHALLE ve KÖY

➤ 17 Mart 1924 tarih 442 sayılı Köy Kanununa göre köy

1) *"Nüfusu 2000'den az olan yurtlara köy denir".*

2) *"Cami, mektep, otlak, yaylak, bataklık gibi orta mallan bulunan ve toplu ve dağınık evlerde oturan insanlar, bağ ve bahçe ve tarlalanyla bir köy teşkil ederler".*

3) *"Köy, bir yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen mallara sahip olan ve işbu kanun ile kendisine verilen işleri yapan belli başına bir varlıktır"*

➤ **İdari birim olarak köy, belirli bir idarî sının bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan devamlı ve geçici kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, nüfusu 2000'den az veya 2000'den fazla, tarımsal faaliyetlerin egemen olduğu ve seçimle iş başına gelen muhtarın ve ihtiyar heyetinin yönettiği tüzel kişilik kazanmış en küçük idarî ünitelerdir.**

MEHMET PAŞA CAMİİ
SULTAN II. BEYAZIT'IN OĞLU ŞEHZADE AHMET'İN LALASI
MEHMET PAŞA TARAFINDAN 1486'DA YAPTIRILMIŞTIR.
KÜLLİYE; CAMİ, TÜRBE, İMARETHANE, TABHANE, TÜRK HAMAMI
VE HANDAN OLUŞMAKTADIR.

MEHMET PASHA MOSQUE
IT WAS CONSTRUCTED BY THE 'LALA' (TEACHER) MEHMET
PASHA OF CROWN PRINCE AHMET, SON OF SULTAN BEYAZIT II, IN
1486. IT IS A 'KÜLLİYE' COMPOSED OF A MOSQUE, TOMB,
İMARETHANE, TABHANE, TURKISH BATH AND AN INN.

SİVAS ÇİFTE MİNARELERİ

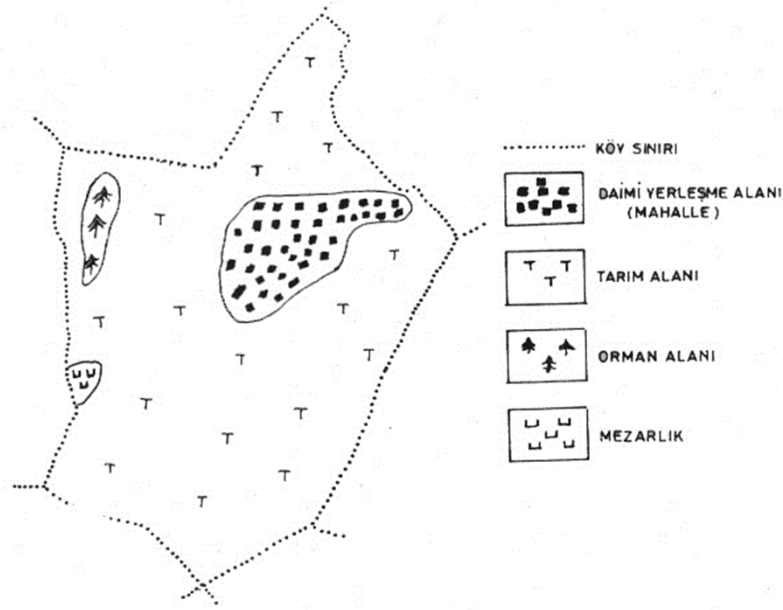

➤ Köyler genellikle **tarım faaliyetinin** kendisini fazlaca hissettirdiği için daha oturaklı ve diğer kır yerleşmelerine oranla daha gelişmiş (*yola, sağlıklı suya, elektriğe hatta telefona kavuşmuş*) ve kalabalık, toplu, gevşek dokulu veya dağınık hâldeki meskenlerden oluşan, sınırları belli idarî ve ekonomik bir sahanın devamlı oturulan merkezleridir.

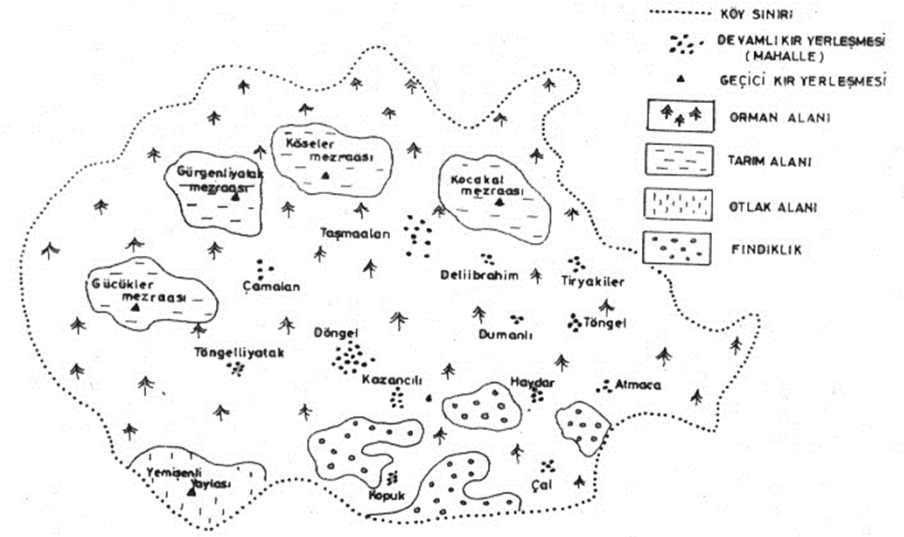
➤ Farsça mahalle, semt veya sokak anlamına gelen **kûy'dan** gelen, köy sözcüğünün kökünde olduğu gibi, ülkemizdeki çoğunlukla köy diye anılan yerleşmelerin, onların hayat sahasında yer alan ve bağlılığının söz konusu edildiği mahalle yerleşmelerinden yapı bakımından pek de farklı olmadıkları gözlenir. Kimi eserlerde köy tipli mahalleden bahsedilmesi mahallelerin devamlı oturulan küçük köyler veya köylerin büyük mahalleler olduğu yolundaki kanaatleri kuvvetlendirmektedir. Burada genel olarak **mahallelerin köylerden, az haneli ve nüfuslu yerleşmeler oldukları** gerçeğini de kabul etmek gerekir.

➤ Mahalle ve köy gerek fonksiyonel bakımdan, gerekse görüntü olarak birbirlerine çok benzemektedirler. Bu noktada yerleşme tiplendirmesinde karışıklığa neden olan konu, idarî anlamda muhtarlığı veya bir alanı ifade eden üniteye de köy denilmesidir. Bazı idarî ünitelerde tek bir yerleşme bulunduğu için bu yerleşmeyle onun içerisinde yer aldığı alana verilen isim çakışmıştır. Ancak **ülkemizde en küçük idarî ünitinin içerisinde birden fazla devamlı oturulan yerleşmenin var olduğu da bilinmektedir.** Bu yerleşmelerin hepsi birlikte o idarî fakat aynı zamanda ekonomik hayat sahasının parçalarıdır. Birden fazla devamlı yerleşme yerine sahip bu gibi alanlarda, yerleşmelerden genelde en kalabalık olanı, o ünitinin merkezi sayılarak buraya köy, diğerlerine ise onun mahalleleri denilmiştir. Bir anlamda muhtarın oturduğu yer köy farzedilmiştir.

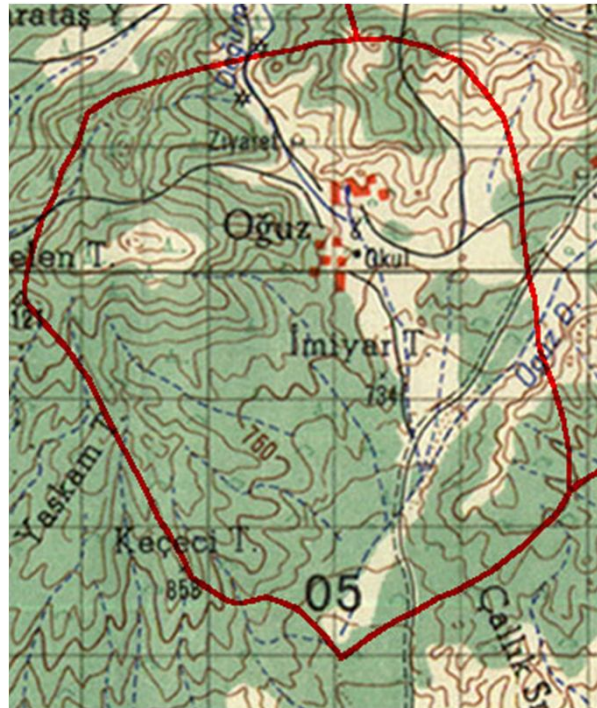
➤ Mahalle denilen yerlerin elverişli koşullar yardımıyla köye dönüşebilecekleri gibi, köylerin de bir süre sonra mahalle konumuna **düşebilirler.** O nedenle, mahalle ve köy kavramları görecelidir, zaman ve mekân göre değişik şekillerde algılanmaya açıktırlar. Ancak değişmeyen bir şey varsa o da, Türkiye'deki kır yerleşmelerinin temelini, köy ve mahallelerin oluşturduğudur.

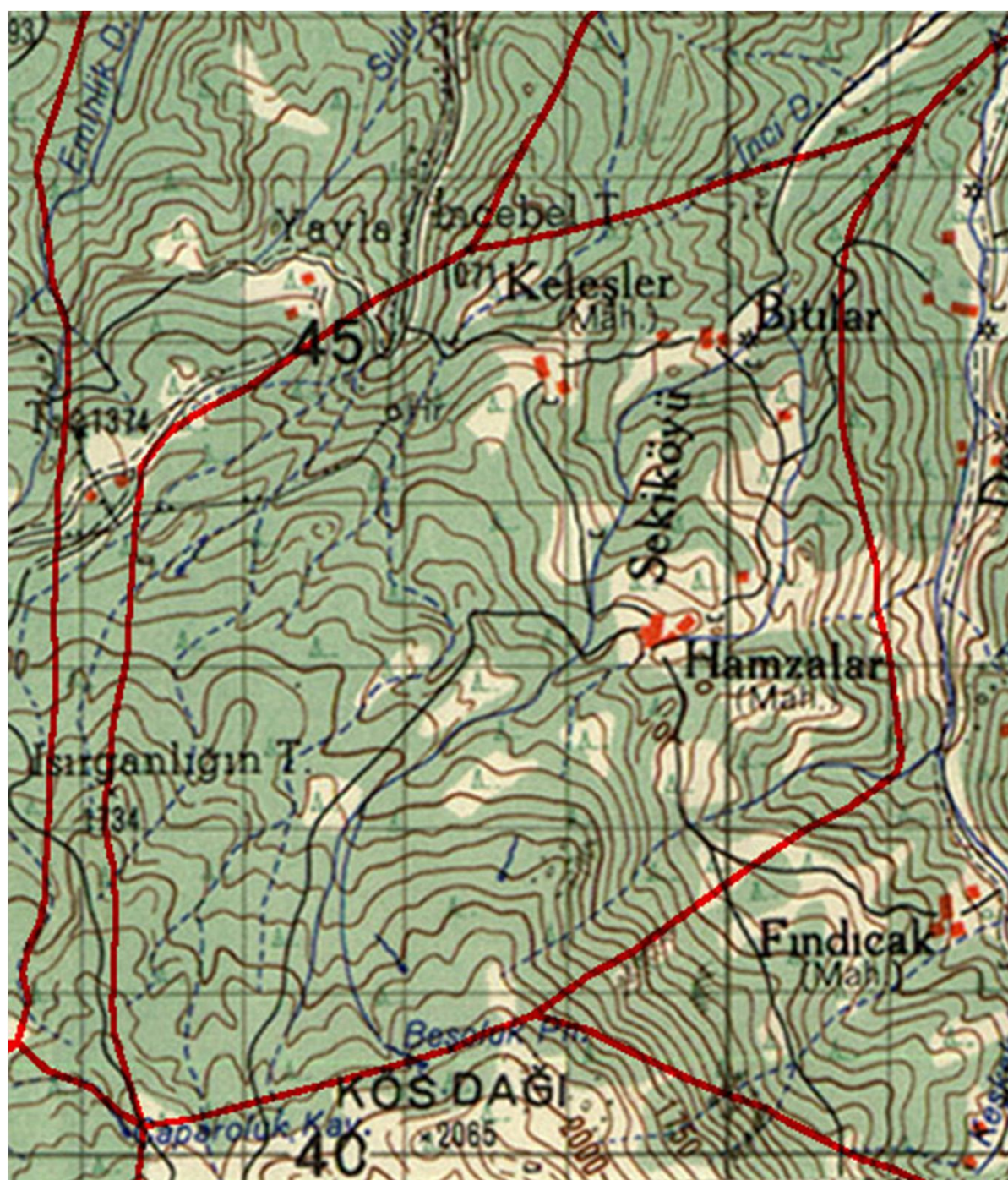

Şekil 1. Tek yerleşmeli köye örnek (Çarşamba ilçesi Akkuzulu Köyü).

Şekil 2. Çok yerleşmeli köye örnek (Samsun ili Ayvaci ilçesine bağlı Döngel Köyü).

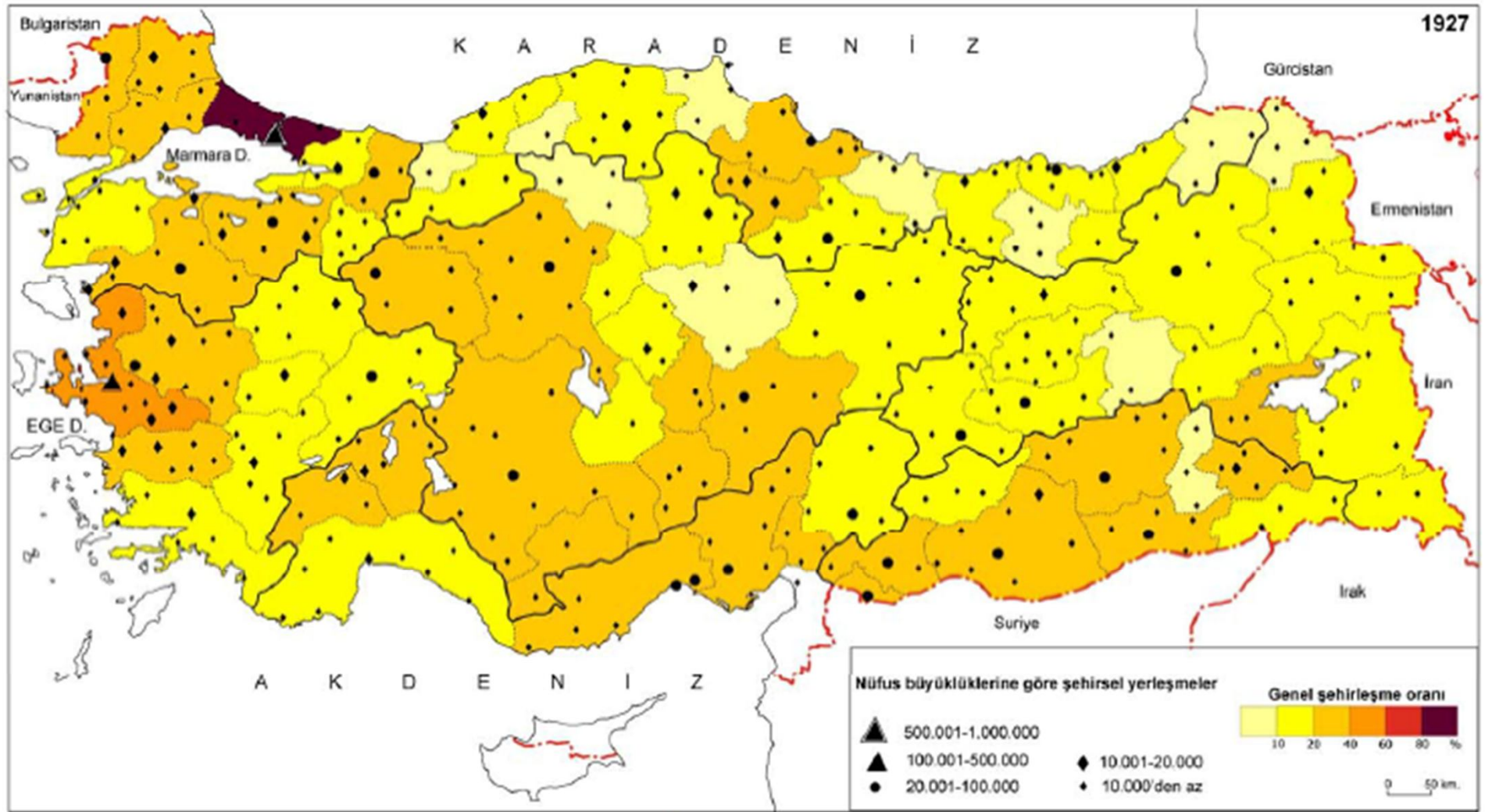
KASABA ve ŞEHİRLER

➤ Yerleşmelerde tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık vb. faaliyetlerden oluşan kırsal ekonomisinden, bu birincil sektörler dışındaki alanlara doğru bir yönelmenin başlamasıyla, başka bir yerleşme tipine geçiş söz konusu olur. Ticaret, imalat, ulaştırma, toplum hizmetleri gibi faaliyetler devreye girdiği için yerleşmenin görünümü, üstlendiği görevler, yaşayış biçimi, alansal ve insan sayısı bakımından büyüklüğü de mutlak olarak değişikliğe uğrar. Artık burası şehrsel karakterli bir yerdir.

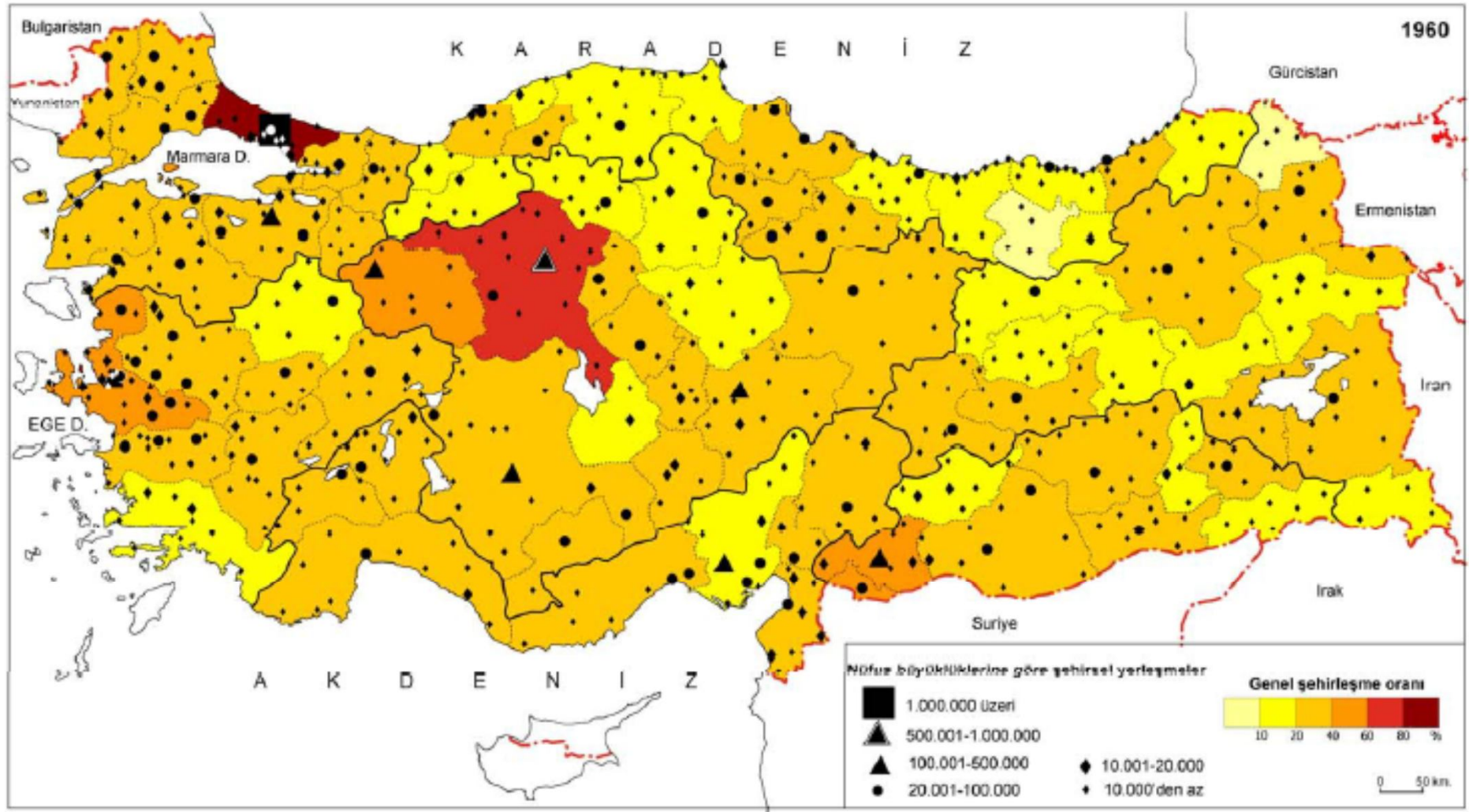
➤ Şehrsel yerleşmeler kasabalar ve şehirler olarak iki başlık altında toplanabilir. Bu iki tipten birincisi kırsal yerleşmelerin en büyüğü olan köyler ile gerçek şehirler arasında geçiş niteliği gösterir. Türkiye gibi tarımın önemini koruduğu, gerçek şehirlerde bile bu sektörde önemli miktarda insanın çalıştığı bir ülkede, kasabalar ayrı bir yerleşme tipi olarak karşımıza çıkar ki, bu tip kendini hem köy hem de şehir karakterleriyle belli eder. Ancak kasaba yerleşmeleri yönlerini şehirlere çevirdikleri, az çok şehre özgü fonksiyonlara sahip oldukları, köye göre kalabalıklaştıkları, mülkî ya da mahalli idare merkezi oldukları, alt ve üstyapı donanımlarını zenginleştirdikleri için, kırsal yerleşmesi olmaktan çıkmışlardır.

➤ Gerçek şehirler ise, yürütülen faaliyetlerin çeşitlenmesi, hatta uzmanlaşma boyutlarına ulaşması, sosyal ve ekonomik ilişkilerin yaşanılan ortamın çok ötesine taşması, genişliği yerleşmenin fonksiyonlarına göre değişen bir etki alanının bulunması, nüfusun fazla ve yoğun oluşu, kısacası hayat tarzının çok farklılaşmasıyla dikkati çekerler. Şehirler ayrıca, yatayda olduğu gibi düşey doğrultuda da gelişen yerlerdir. Bu binaların kat sayısının dolayısıyla, birim alana düşen mesken ve insan sayısının artışı şeklinde karşımıza çıkar.

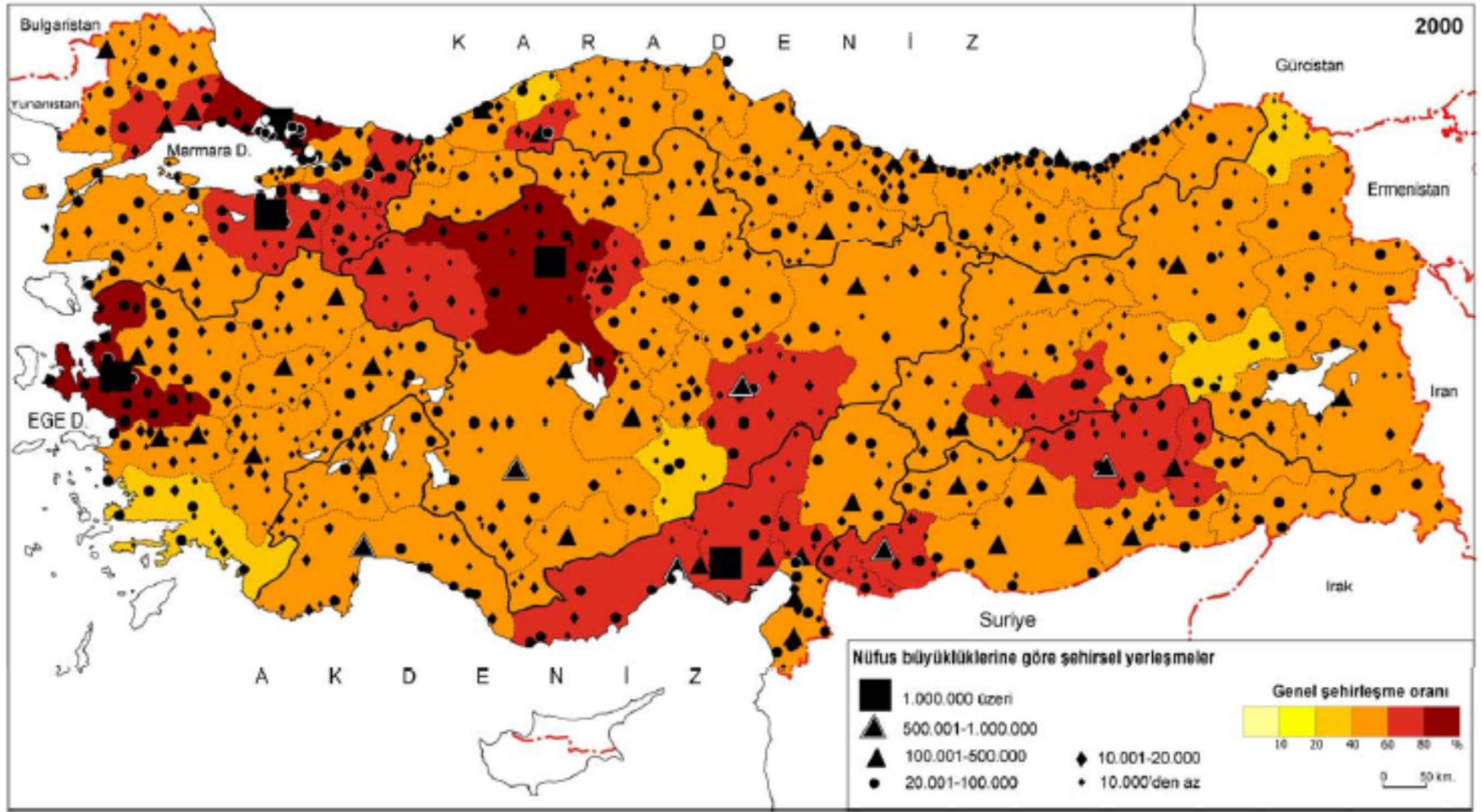
➤ Kasabalarda geçişleri daha fazla hissetmekle birlikte, şehrsel yerleşmelerdeki meskenlerin çok katlı olmalarının yanında, modern yapı tarzıyla inşa ediliyor olmalarının da önemi vardır. Çünkü kır yerleşmelerinde karşımıza çıkan yapı malzemesi ve tarzı, işlevleri doğal ortamdan fazlaca etkilenen meskenler, şehrsel yerleşmelerde çoğu kere betonarme, hatta çelik konstrüksiyon tarzıyla meydana getirilmiş apartman tipine dönüşmekte, genellikle binaların alt katlarından, bazen bir kısım üst katlardan veya binanın tamamından iş yeri olarak faydalanılır duruma gelinmektedir.

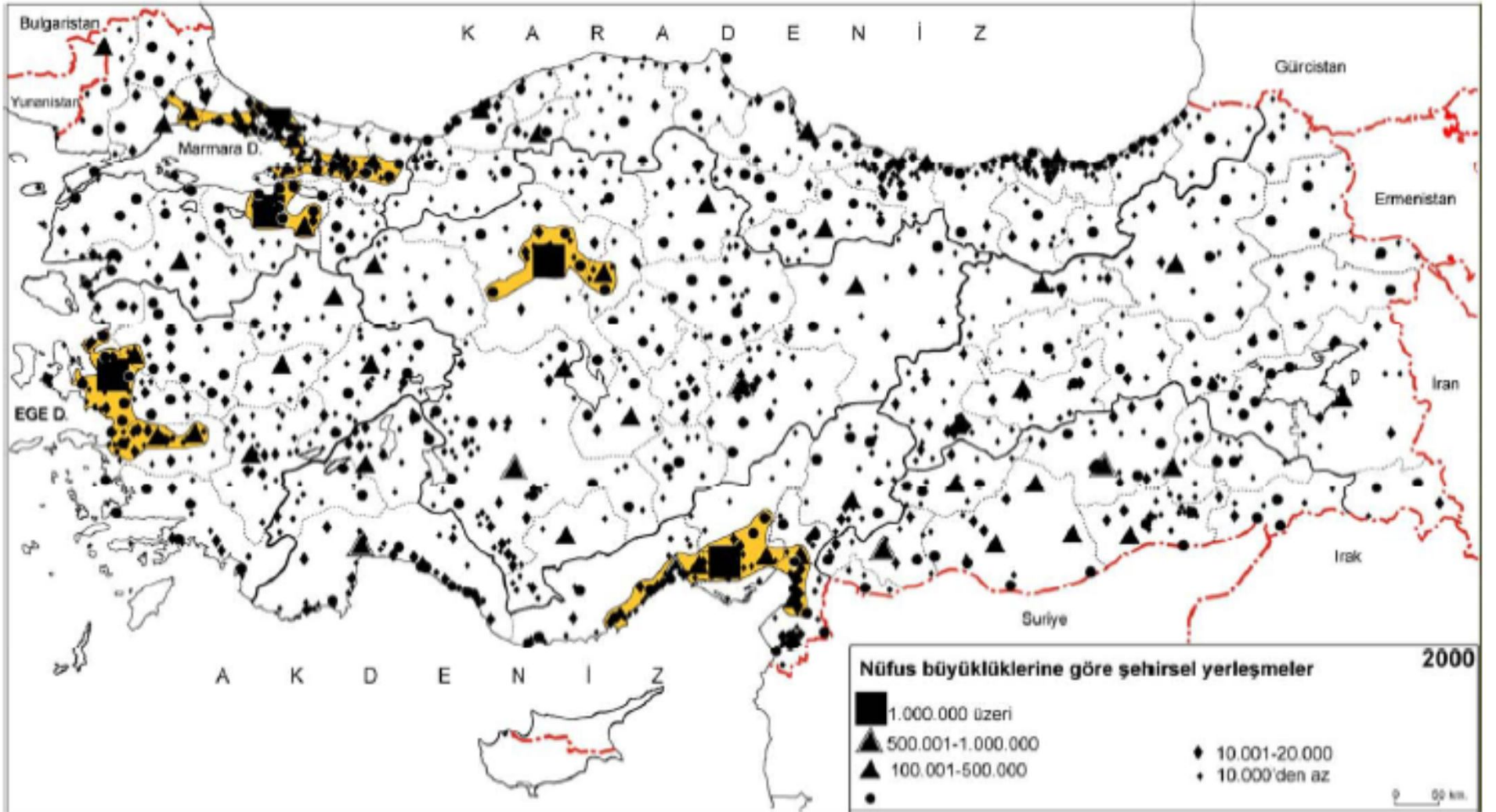
Şekil 1. Türkiye'de kasaba ve şehirler ile şehirleşme düzeylerinin dağılımı (1927)

Şekil 4. Türkiye'de kasaba ve şehirler ile şehirleşme düzeylerinin dağılımı (1960)

Şekil 6. Türkiye’de kasaba ve şehirler ile şehirleşme düzeylerinin dağılımı (2000)

Şekil 7. Türkiye’de gelişme gösteren birleşik şehir kuşakları

➤ **Kasabalarla birlikte şehrsel yerlerde ticaretin, çok çeşitli kişisel ve sosyal hizmetlerin toplandığı çarşı kesimi** (*birden fazla da olabilir*) ortaya çıkmıştır. Kökü eskilere uzanan kasaba özellikli yerleşmelerde bu çarşı, yerleşmenin merkezî kısmındaki cami, han, hamam gibi yapıların etrafında gelişirken, yakın bir zamanda oluşmaya başlayan kasabalarda kısmen aynı özellik gözlenmekle beraber, yerel yönetim fonksiyonunun temsilini gerçekleştiren belediye binası (*bu bina gelir sağlaması için yapılmış dükkânları da bünyesinde topladığı için olsa gerektir*), bu ticarî toplanma alanının yerini belirlemektedir.

➤ Türkiye'de **şehrsel yerleşme büyüdükçe ticaret alanı genişlemekte**, o yerleşmede **birden fazla ticaret çekirdeği veya çarşı kesimi** doğmaktadır. Öyle ki, yerleşmenin büyüklüğüne paralel olarak bu çarşıların basitten karmaşığa ve gelişmişe doğru kademelendiği de tesbit edilmektedir. Yerleşmenin büyük bir şehir haline gelmesiyle ticaretin hacmi de büyüdüğü için, toptan ve perakende alış veriş alanları ayrılmakta, belli malların ticareti de değişik yerlerde toplanmak suretiyle, konularına göre uzmanlaşmış ticaret alanları doğmaktadır. Böylece giyim-kuşam, kitap-kırtasiye, gıda, dayanıklı tüketim malları, araç-gereç parçacılarının satışını yapan iş yerleri bu mantık çerçevesinde bir araya toplanabilmektedir.

➤ Ticaretin yapıldığı yerin genişliği, hacmi ve şekli ne olursa olsun, **kasaba ve şehirlerin düzenli mal ve hizmet alış verişinin yapıldığı yerler** olduğu sonucunu çıkarmamız gerekir. Bunun içindir ki, geçmişten bugüne ticaret, Türkiye şehir ve kasabalarının en önemli işlevlerinin başında gelmiştir. Üretim halkalarının arasında aracı rolünü üstlenmiş ticaretin yapılmadığı bir şehirselleşmeden söz etmenin neredeyse imkânı yoktur. Bununla birlikte, her hangi bir yerleşmede veya bir bölgedeki insanların günlük zorunlu ihtiyaçlarından, lüks taleplerine kadar bütün isteklerini karşılayabilmek de bu tip yerleşmelerin hepsinde mümkün değildir. O nedenledir ki, bu yerleşmelerin kendi aralarında sunulan hizmetin boyutları bakımından **bir kademelenme göstermeleri** de kaçınılmazdır.

➤ Şehirselleşmelerdeki ticaretle ilgili faaliyetler, sadece mal arz ve talebiyle sınırlı kalmazlar. Elde edilen kazancın değerlendirilmesi, korunması, artırılması veya yatırıma çevrilmesi için **banka, sigorta ve kredi kuruluşları gibi başka iş alanlarının** da var olması ve gelişmesine de yardım ederler. Bankalar ve diğer kredi veren kuruluşlar sadece kasaba ve şehir esnafına hizmet veren yerler olmayıp, kırsal ile şehir ilişkilerinin de gelişmesinde, kırsalın şehirselleşmeye bağlanmasında etkin görev üstlenirler.

➤ Bir bölgenin ekonomik potansiyeli ne kadar zengin olursa olsun, dışarıya açılmayan bu potansiyelin gelişmesi beklenemez. O nedenle **şehirsel yerleşmelerin ulaşım faaliyetleri** de çok önem arz eder. Ulaşım sistemleri açısından iyi bir konumdaki yerlerin kısa sürede geliştiği ve büyüdüğü herkesçe bilinen bir şeydir. Bu sistemler, yerleşmelerin kimlik ve fonksiyonlarına doğrudan veya dolaylı şekillerde etkide bulunurlar.

➤ Türkiye şartlarında **yönetim fonksiyonu** da şehirsel yerlerin ayrılmaz bir parçası durumundadır. Yerleşilmiş bir yere şehir denilebilmesi için oranın **mutlaka bir yönetim merkezi olması gerekmez ise de**, idarî işlevi bulunan yerleşmelerde tarım dışı iş kollarının gelişerek çeşitlendiği inkâr edilemez.

➤ Türkiye için yönetim faaliyetlerinin taşıdığı değeri, **kamu hizmetlerinde çalışan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğu ve ekonomik faaliyetler sınıflandırmasında toplum hizmetleri başlığı altında bir araya gelmiş, faal nüfusun oranları** açıkça göstermektedir. Bu gibi faaliyetlerde çalışanların toplam faal nüfusa oranı il merkezlerinde %30-50 değerlerine ulaşması bu durumu onaylar mahiyettedir.

➤ Türkiye'de sadece mülkî idare değil, **mahalli idare teşkilâtının kurulması da yerleşmelerin şehrsel vasıflar kazanmasında** etkindir. Buralarda tarım faaliyetlerine bağlılık yüksek düzeyde olmakla birlikte, beledî hizmetlerin (*Osmanlıca beled sözcüğü şehir, beledî şehire özgü anlamına gelmektedir*) verilmeye başlaması (*alt ve üst yapı donanımları: şebeke suyu, kanalizasyon, yol, kaldırım ve kavşak düzenleme*), az ya da çok ticaretle ilgili iş yerlerinin belirmesi, zaman içinde çarşı oluşumu, ulaşım hizmetlerinin artması gibi değişikliklerle eski köyler kasabalaşma sürecine girmektedirler.

➤ Tarihin çok eski devirlerinden özellikle de geçen yüzyılın sonlarından itibaren dolaylı veya doğrudan insan ve onun yaşadığı mekânları etkilemiş olan **imalat faaliyetleri**, bazı yerleşmelerin kimlik kazanmalarında en fazla rolü oynayan fonksiyonlardan biri halini almıştır.

➤ Türkiye'de de şehirleşme olgusunda önemli bir yere sahip **endüstri, ev, atölye ve fabrika tipinde olmak üzere kasaba ve şehirlerimizin değişmez faaliyetlerinden** birini meydana getirirler.

➤ Türkiye şartlarında maden ve enerji kaynağı çıkarımı, enerji üretimi faaliyetleri de kasaba ve şehirlerin fonksiyonları içinde bazen büyük önem taşımaktadır. Zonguldak şehrinde ekonomik faaliyetlere katılan nüfusun 1/3'ünün maden kömürüyle ilgili işlerde, çalışması bu bakımdan anlamlıdır.

➤ Şüphesiz eğitim, sağlık ve kültürle ilgili faaliyetler de değişen oranlarda şehirselleşmektedir. Çoğu kere kasabalarda karşımıza çıkan orta öğretim kurumları, sağlık ocağı, kütüphane, çeşitli kurslar, sinema/düğün salonu gibi tesisler yerleşme büyüdükçe gücü ve etkisi daha da artan bir fonksiyon hâlini alır. Ankara şehrindeki 10 üniversite ve dengi askerî okulun, 100 binden fazla öğrenciye hitap ettiği göz önüne alınır ve bunun şehrin çok değişik fonksiyonlarını yakından ilgilendirdiği düşünülürse, eğitim fonksiyonunun bir şehre sosyal, onunla beraber ekonomik katkı sağladığı gerçeği ile bir kez daha yüz yüze gelinir.

➤ Türkiye'de kasaba ve şehirlerde bir diğer fonksiyon askerî faaliyetlerdir. Özellikle Trakya, Çanakkale boğazı çevresi, Ege Bölgesi ve Erzurum-Kars Bölümü'nde bu faaliyetlerin hâkim olduğu yerleşmelerin fazladır. Garnizon şehri ya da kasabası olarak isimlendirebilecek bu yerlerden askerî fonksiyonun doğmasına neden olan birlikler çekildiğinde veya azaltıldığında diğer fonksiyonların gerilemesi kaçınılmaz bir hâl alır.

Türkiye’de Şehirleşme Gelişimi

- Türkiye hızlı bir kentleşme süreci yaşamaktadır.
- Bu süreç ile bir yandan **mevcut kentlerin nüfuslarının artışıyla büyümesi**, hatta metropoliten nitelik kazanması diğer yandan **yeni kentlerin ortaya çıkmasıyla** da kendini gösterirken, **kırsal yerleşim birimlerinde hayatını sürdüren insanların toplam nüfustaki payı gerilemektedir**.
- 2009’da 72.561.312 olan ülke nüfusunun 54.807.219 kişisi şehirlerde (%75’i) yaşamaktadır.
- Türkiye’de,
 - 1955 yılında 20 binin üzerinde nüfusa sahip sadece 55 yerleşme varken, bu sayı 2000’de 308’e ulaşmıştır. Bu yerleşmelerin nüfusu ise 1955’teki 4,4 milyon seviyesinden 2000’de 40 milyona çıkmıştır.
 - Özellikle 100 bini aşkın nüfuslu yerleşmeler esas toplanma alanları olmuşlardır

- 1955'te 100 binden fazla nüfuslu 6 kent, 1975'te 25'e, 1990'da da 43'e 2000 yılında ise 58'e yükselmiştir. 1955'te 2,4 milyon olan bu yerleşmelerin nüfusu, 1975'te 9 milyona, 2000 yılında neredeyse 30 milyona varmıştır.
- 1955'te kentlerde oturanların %56'sı 100 binden fazla nüfuslu yerleşmelerde toplanmışken bu oranın 2000'de %75'e çıkmıştır.
- Türkiye'nin 500.000'den fazla nüfusa sahip kentsel yerleşmelerindeki nüfusun miktarı da 16,5 milyonu İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana metropollerine ait olmak üzere 20 milyonu aşmıştır.
- Ülke toplam nüfusunun %43,5'i 100 binden fazla nüfuslu kentsel yerleşmelerde %25'i de milyonluk beş metropolde yaşamaktadır.
- 2009 yılı için 16 Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde 33.102.608 kişi oturmakta, bu da ülke nüfusunun %45'ine, şehirsal nüfusun da %60'ına karşılık gelmektedir.

2009 ADNSK Sonuçlarına Göre

Coğrafi Bölge	Toplam Nüfus	Şehirsel Nüfus	Kırsal Nüfus	Şehirleşme Düzeyi %
Akdeniz	9252902	6499564	2753338	70
Doğu Anadolu	5761752	3165027	2596725	55
Ege	9517153	6882805	2634348	72
Güneydoğu Anadolu	7462893	5095745	2367148	68
Karadeniz	6994595	3958800	3035795	57
Marmara	21384145	19315564	2068581	90
Orta Anadolu	12187872	9889714	2298158	81
Türkiye	72561312	54807219	17754093	76

- Türkiye’de nüfusun şehirleşme oranı %75’i aşmış, kırsal yerleşmelerde yaşayanların oranı ise %25’in altına gerilemiş olmakla birlikte ülkenin tüm bölgelerinin aynı derecede şehirleştiği söylenemez
- Coğrafi bölgelerin bir veya iki merkezi şehirleşmede önemli bir rol oynamıştır.
- Türkiye’de şehirleşmenin coğrafî dağılımında bir başka özellik ise, belli alanlarda kentsel yerleşmelerin kümelenmesidir.

➤ Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarında yavaş gelişen şehirleşme 1950–1960 devresinde ülkede gerçekleşen yapısal bazı değişiklikler kentleşmeye de ivme kazandırmıştır.

➤ 1963 yılı sonrasındaki planlı kalkınma dönemlerinde endüstrinin yurt sathına dağıtılmasına yönelik önlem ve özendirmeler kentleşmenin ülke sathına yayılmasında etkili olmaya başlamıştır.

➤ Türkiye’de şehirleşme Batıdaki gibi endüstrileşme eksenli gelişmemiştir.

➤ Batıda %2’yi geçmeyen endüstrileşme ve kentleşme sırasındaki nüfus artış hızı Türkiye’de 1950’den sonra yıllık ortalama nüfus artış hızı %2’nin altına hiçbir dönemde inmemiştir. Aksine kentleşme olaylarının hareket kazandığı 1950–1960 yılları arasında %3’e yaklaşmıştır.

➤ İnsanların birden bire ve büyük kitleler halinde yığılmasına hazırlıksız yakalanan kentlerde, endüstriyel iş imkânları, gelenlerin hepsine yetecek boyutta olmadığından, köylü nüfus özel bir hizmet tipi doğurmuştur.

C. TÜRKİYE'DE MESKEN TİPLERİ

- Kır hayatının en karakteristik görünümü olan yerleşmeyi, evler ve eklentileri meydana getirir.
- Kimi yerde tek bir evden ibaret olan yerleşme, daha başka yerlerde birden fazla ev ve eklentisiyle belirir.
- Yerleşmeyi oluşturan bu unsurlar, toplu olarak bir arada bulunabildikleri gibi, dağınık bir düzende de yer alabilirler. Dağılma veya toplanmaları, azlık veya çoklukları, şekil ve tipleri ne kadar değişik ve bir o kadar da birbirlerine benzemez ise de, meskenler aynı gayeler uğruna inşa edilmiş beşerî tesislerdir.
- Geçmişten günümüze insan, farklı ortamlarda, farklı şartlar altında, fakat daima bir mesken sahibi olmak için çaba harcamış ve bu onun en büyük arzusu olmuştur. Nitekim bununla insanoğlu, doğaya karşı gelme gücünü kendinde bulmuş ve bütün canlılardan farklı olarak dünyaya damgasını vurduğunu sanmıştır. Aynı durum Türkiye'deki meskenlerin doğuşu ve gelişiminde de geçerli olmuştur. Ülkenin dünya üzerindeki yeri ve coğrafi karakterleri, bu ülkede yaşayanları mesken sahibi olmaya mecbur etmiştir.

- Kuzey yarım kürenin orta kuşağında yer alan Türkiye'de, birbirine benzemeyen **4 mevsimin hüküm sürmesi**, insanları bir çatı altında toplanmak zorunda bırakmıştır. Yıllık sıcaklık farkının kıyıda 15-16°C iç kesimlerde 25-30°C olması insanı konuta sahip olmasını gerektirmektedir.
- Elbette ki sabit bir mesken ihtiyacı, sadece doğal şartlarla ilgili değildir. Toplumun **sosyal ve ekonomik yapısı** da bu konuda önem taşımaktadır.
- Asırlarca hayvan sürülerinin peşinde göçer halde **çadırlarda yaşamış Türk halkının, toprağa bağlandığı ölçüde sabit bir meskende yaşama isteği artmıştır.**
- Türkiye'nin doğal ve zamanla beşerî şartları insanları bir mesken sahibi olmaya zorlamışsa da, aynı etmenler, **farklı bölge ve yörelerde birbirlerinden yapı malzemesi, şekli, işlevleri değişen meskenlerin ortaya çıkışını engelleyememiştir.**

➤ Türkiye'nin coğrafi özellikleri gözönüne alınırsa, **kır meskenlerinin yapımı için gerekli malzemenin çok uzaklardan değil, genellikle çevreden sağlanması**, hiç değilse içinde bulunduğumuz yüzyılın son çeyreği dışında, bir zorunluluktur.

➤ **Kır kesimi ile şehirleri birbirine bağlayan yolların yetersizliği, teknik gerilikler ve gelir düzeyinin düşüklüğü** böyle bir tabloyu hazırlamaktaydı. Kapalı bir toplumsal ve ekonomik hayat, kırlarda yaşayanları, meskenlerini içinde bulundukları ortamlardan kolay ve ucuz temin edebildikleri malzemelerle, kendi bilgi, beceri ve emekleriyle yapmaya itmiştir.

➤ Ana yapı içerisinde **ağaç, toprak ve taş**, yapı malzemesinin kaynağını oluşturmuştur. Bu yapı malzemeleri meskenin tamamında tek ve hakim unsur olduğu gibi değişen oranlarda diğer malzemelerle birlikte de kullanılmaktadır. Güneydoğu Anadolu'da Harran'da kerpiç, Kuzey Anadolu Dağları'nda ahşap, Toroslar veya Doğu Anadolu'da, sadece taştan yapılmış ev örnekleri vardır.

➤ Ormana bitişik alanlarda ağaç kullanım oranı artarken, alüvyal dolguların ve Neojen depoların yaygın olduğu alanlarda toprak, kalker, marn, bazalt, andezit, şist, gre gibi kayaların etrafta fazlaca bulunduğu yerlerde taşın mesken yapı malzemesi oluşu bir rastlantı olmamalıdır.

➤ Ahşap, çevrede bulunabildiği taktirde, yeryüzünde ev inşasında en fazla kullanılan malzemedir.

➤ Kolay işlenen, istenilen şekle sokulabilen, sıcaklık ve nemi geçirmeyen bu inşaat malzemesinin kolaylıkla sağlanabildiği alanlar ormanlık alanlardır. Ülkemizde özellikle Karadeniz Bölgesi orman alanlarının içinde ya da kenarında çok çeşitli ahşap meskenlerle karşılaşılır. Bu bölgenin ağacı bol dağlık yörelerinde, sadece tomruklardan yapılmış çatma evler (blok evler) hemen dikkati çeker. Orman denetiminin zor olduğu dönemlerden kalma, bilhassa geçen yüzyılın eseri olan bu meskenler, ağaçların uçlarına yiv ve çentikler açmak ve onları üst üste getirip birbirleriyle kenetlemek suretiyle oluşturulmuştur. İki tarafa eğimli çatıları (beşik çatı), hartama veya bedavra denilen ağaç yongalarıyla örtülmüştür.

- Bununla birlikte, Türkiye'de başta Karadeniz ve kısmen Marmara Bölgesi'nde, daha çok iki katlı, taş temel üzerine işlenmiş ve kereste haline getirilmiş malzemeden yapılmış meskenlere sıkça rastlanılmaktadır.
- Ahşap'ın tercih nedeni sıcaklığı ve **nemi geçirmemesi, deprem bölgelerinde bu afete karşı dayanıklı oluşu, malzeme bulunduğu yapımının kolaylığı** bu nedenlerin başında gelmektedir. Fakat diğer yandan, bu tip evlerin en büyük sakıncası, **yangın riskini** daha fazla taşımasıdır. Öyle ki yangınlar bazen ahşap meskenlerden oluşan bir köyün dahi ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.
- **Toprak evler çok defa asıl yapı malzemesinin yanında başka malzemelerin de kullanılmasını** gerektirirler.
- Ancak Harran'da olduğu üzere eğer de olsa sadece topraktan yapılanlara rastlanır. Harran'daki kubbe damlı meskenlerin şekil bakımından malzemeye bağlı görünmeleri yanında bu meskenlerin, iklim şartlarını da yansıttıkları dikkatlerden kaçmaz. Kurak ve yarıkurak bölgelerdeki bu tip evlerde, güneşten korunmanın, evlerin şekil ve işlev kazanmasında etkileri söz konusudur. Kapıdan başka, kubbenin üst tarafındaki küçük bir ışık ve hava deliği dışında pencereye rastlanmayışında bunu gözlemek mümkündür. Tepedeki deliğin bir işi de evde yakılan tezeğin dumanının dışarıya çıkmasını sağlamaktır.

➤ Toprak ev inşaatında başka malzemeler de devreye girince, bu evlerin şekilleri değişerek, yeni tipler ortaya çıkar. Bu değişikliklerin başında şüphesiz **düz dam** gelir. Biraz ağaç bulununca dam yapmak kolaylaşır. Böyle bir dam için; kerpiç duvarlar üzerine ağaç gövdelerini sıralamak ve bunların aralarını doldurmak, en üste de toprak tabakası yaymak gerekmektedir. Yapım kolaylığı yanında dam, üzerine ürünlerin serilerek kurutulması, ot ve samanın yığılması gibi faydalar da sağlar. Hatta sıcak yaz gecelerinde Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi, burada yatmak dahi mümkündür. Kışın sıcak, **yazın serin bir ortam yaratan toprak evlerin**, faydaları yanında sakıncalı tarafları da vardır: **şiddetli yağmur, biriken kar ve depreme karşı dayanıksızlığı** bunlar arasında sayılabilir.

➤ Kırlarda yer alan evler, işlev bakımından iki ayrı bölümden meydana gelirler. Bunlardan birincisi, **ailenin oturma, dinlenme, yemek pişirme ve yeme yeri olup, bu yer asıl ikametgâhı meydana getirir.** İkinci kısım ise, **tarımsal ürünler, tohumluk, kışlık yiyecek ve içeceklerle, hayvanların ve yemlerinin bulunduğu, çeşitli tarım alet ve makinelerinin saklandığı, ahır, ağıl, samanlık, ambar, depo gibi eklentilerden oluşur.** Böylece en ilkelinden en gelişmişine kadar meskenlerde söz konusu ikili fonksiyonel yapı bulunur. İkametgâhsız bir ev olamayacağı gibi, eklentileri bulunmayan bir kır evi de düşünülemez.

➤ Meskenlerin iç düzeni, o **meskenin sahiplerinin nüfusu, yapısı, gelir durumu, geçim kaynağı türü, kültürel değerleri, nihayet zevklerine göre değişikliğe uğrar.** Kalabalık ailelerde oda sayısı artarken, bunların ev içindeki konumları farklılaşır. Uğraşılan ekonomik faaliyetin tipine göre, ev eklentileri, ambar, zeytin deposu, mısır koyma yeri (*serende, navla gibi isimlerle anılır*) veya ahır, ağıl (*köm*), kümes şeklinde değişir. Bu eklentiler bazen ikametgâh ile aynı çatı altında olabileceği gibi, ayrı da yapılabilmektedir.

